

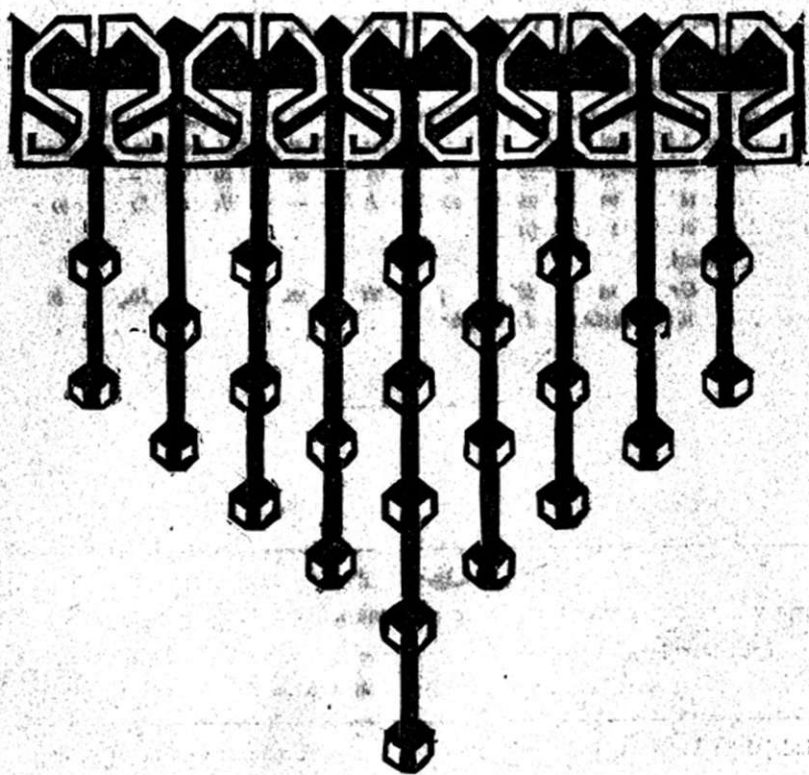
LJUBLJANSKI

ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

LETNIK XXXII.

JANUAR 1912

ŠTEV. 1.

Vsebina januarskega zvezka:

1. Oton Župančič: <i>Pesem žebjarjev. — Jezero</i>	1
2. Rado Murnik: <i>Hči grofa Blagaja</i> . Roman. (Dalje.)	3
3. Ivan Cankar: <i>Monna Lisa</i> . (Dalje prihodnjič.)	14
4. Vojeslav Molè: <i>Češka in poljska umetnost na Dunaju</i>	20
5. Felicijan: <i>Kmet Elija</i>	28
6. Jos. Premk: <i>Krona v višavi</i> . (Dalje prihodnjič.)	38
7. L. Pintar: <i>O krajnih imenih</i>	47
8. Književna poročila.	
Ant. Debeljak: <i>Émile Zola, Polom</i> . — Dr. Vinko Zupan: <i>Lubor Niederle, Slovanski svet</i> . — J. Poljanec: <i>Ilustrovani narodni koledar 1912</i> . — Koledar družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani. — —in—: <i>Slovenski sokolski koledar za leto 1912</i> . — J. Wester: <i>Fra. Lovro Mihačević, Po Albaniji</i>	52
Razni zapiski.	
Š.: † Dr. Edvard Volčič. — † Martin Petelin. — † Rudolf Vrabl. „Slovenski ilustrovani tednik“	55

„Ljubljanski Zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 9 K 20 h, pol leta 4 K 60 h, četrt leta 2 K 30 h, za vse neavstrijske dežele po 11 K 20 h na leto.

===== Posamezni zvezki se dobivajo po 80 h. =====

Izdajatelj: Valentin Kopitar.

Urednik: dr. Janko Štebinger.

Upravišтво v „Narodni tiskarni“ v Ljubljani, Knaflova ulica št. 5.

Lastnina in tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.

Oton Župančič:

Pesem žebjarjev.

Od štirih do ene,
od štirih do ene
so zarje rumene,
so trate zelene,
od štirih do ene
vodà nam kolesa, mehove nam žene,
nad nakli smo sključeni;
vsi, fantje, možjé in dekleta in žene
od štirih do ene
že vsi smo izmučeni.
Vodà nam kolesa, mehove nam žene
od štirih do ene,
od štirih do ene.

Pol treh, pol treh —
spet puha nam meh!
Žareči žebli so nam v očeh,
do osmih zvečer žebli, žebli v očeh.
Od štirih do ene
vodà nam kolesa, mehove nam žene,
do osmih od treh
žareči žebli, žebli v očeh . . .

Smo jih v polje sejali?
Po polju naši žebli cveto —
poglej v nebo:
vanj smo jih kovali
od štirih do ene, do osmih od treh,
da nam bodo tudi ponoči v očeh . . .

Pa ondan sem pred zrcalom postal:
o, kakor da sem po sebi koval!
O, kakor da delam ves božji dan greh
od štirih do ene, do osmih od treh!

Od štirih do ene,
od štirih do ene
vodà nam kolesa, melove nam žene,
do osmih od treh
žareči žebli, žebli v očeh . . .

Jezero.

Vse ure dneva, ki čez svod hite,
odsevajo v zrcalu te vode,
vse zarje vanjo omakajo perot,
vse zvezde vanjo pišejo svoj pot.

Kar je resnic, to v jezeru je slik:
gora, drevo in otok in zvonik,
oblak in ptič, prebežnika višin —
vse podvojeno gleda iz globin.

In jezero igra se z bleskom tem,
preliva svit in sence, in očem
je večno čudo — in ko zreva vanj,
sva vplela sebe v čar njegovih sanj . . .

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

15.

Grofinja Mila je klečala v svoji sobi pri okusno izrezljanem molitvenjaku; obraz so ji zakrivale sklenjene bele roke.

Zraven nje je molil stari grajski duhovnik, Juraj pop Draganovič. Na velikem stolu z visokim naslanjalom je sedel sivolasi grof Felicijan. Genovefa in Virida sta ždeli na široki klopi, pokriti s svilnatimi blazinami; bolj nego sočutna žalost ji je obhajal tesnobni strah pred nevihto. V senci obzidne opone pa je stala Salda plemenita Frauensteinerjeva in gledala svojo dragoceno belo pahljačo.

Mračno je bilo v zatohli izbi, dasi je bil še daleč večer. Jelo se je bliskati in grmeti bliže in bliže; gost dež je pral okna. Genovefa je šla po prstih gledat, če so dobro zaprta. Prižgala je troje parfimiranih sveč na zlatem svečniku in ga postavila pred duhovnika. Trepetava svetloba je osevala razkošno opremo, pisane podobe rojenic, vil in vitezov na oponah, težka zagrinjala, lično omarico za okrasnine na nizki mizi, slonokosteno razpelo na klečalniku, beneško ogledalo in otemnelo sliko z napisom: Radoslaus comes de Blagay.

Z mirnim, še vedno krepkim glasom je bral grajski duhovnik psalm Davidov: „Jehova, skala moja in grad moj in moj rešitelj, moj Bog, tebi zaupam; moj ščit in rog moje blaginje, zavetje moje! Opregale so me mrtvaške vrvi in strašili valovi pogube; ovijali so me konopi smrtnega kraljestva; padle so name smrti zanke. V svojem strahu sem prosil Jehovo in molil Boga svojega; in slišal je vpitje moje . . . Tedaj se je potresla in trepetala zemlja; in drgetali so temelji gora: trepetali so, ko se je ljutil. In uničeval je plamen iz njega ust, ognjeni ogli so goreli iz njih. Upognil je nebo; in noč oblakov mu je bila pod nogami. Odplul je na kerubu in plul in prišumel na perotih sape. Oblekel se je v temo . . . vodno temino, goste oblake. Grmel je na nebu Jehova, prožil je strele in razkropil sovražnike. In odgrnile so se globine morja; odkrilo se je dno sveta, ob tvoji jezi, Jehova! Segel je iz višave . . . Otel me je . . .“

Čimdalje tem svetleje so sevali bliski, tem močnejše je bučal grom. Ob okna je trkal hudourni dež in butala viharna sapa, da

so zamolklo brnela. Otožno je vzdihovalo in ječalo po dimnikih in hodnikih, kakor zapuščen otrok v temi.

Razburjena grofinja se je zganila in obrnila glavo. Dozdevalo se ji je, da sliši zunaj tihe stopinje in trepetajoči glas Alijanin; dozdevalo se ji je, da se hčerka naslanja na vrata in tipa po njih za kljuko. In odprle so se duri . . . plašno je vstopil paže Otokar. Mrzla sapa je potegnila skozi vhod in skoraj ugasila sveče. Komaj je deček zaprl. Burja je zabeznela in metala skodle in opeko raz strehe in luščila omet zidovja. Tuleč in hrumeč kakor vojska demonov, so se podili vetrovi ob pomolih in kotih, stolpih in nadzidkih. Okna in vrata so se tresla od divjega navala.

Nenadoma je Mila zaihtela; zatrepetaval ji je zatilnjak in oplečje, dušile so jo solze in iz prsi so se dvigali globoki vzdih.

„Ne morem...“ je šepetala. „Ne morem moliti. Ah, izgubljeno je vse, vse. Nikoli več ne bom srečna. Uboga, zlata moja Alijana! Ali te bom videla še kdaj na tem svetu?“

Zunaj je zahruščalo, se valilo po strehi in udarilo težko na tla.

„Menda dimnik,“ je mislila Salda. „Podira se grofu Blagaju grad, haha, podira se sreča!“

Visoko vzravnana, je porogljivo motrila sovraženo grofinjo. Poteze njenega belega obraza so bile trde, kakor okamenele. Izza gostih dolgih trepalnic so sevale črne demonske oči kakor begotna luč bliskov. Navdajala jo je opojna radost in zadovoljnost, ko je gledala trpečo sovražnico.

„Žaluj! Zdvajaj! Umiraj!“ se je veselila zmagoslavno natihoma. „Še mi nisi dovolj nesrečna, še imaš — upanje, da rešijo hčerko! Odslej pridem večkrat sem, da vedno iznova obudim tvojo žalost. O priliki ti povem, kaj delajo cigani z ukradenimi otroki, da uspešneje beračijo pri usmiljenih ljudeh. Kako si upadla že zdaj! Žalost ti kmalu razorje lepoto in kmalu se te naveliča tvoj ljubi Majnard! O — najrajša bi se smejala, plesala, skakala kakor petnajstletna punčara! Toda — pozabiti ne smem noben trenutek, kakšno vlogo moram igrati. Treba bo pretakati bridke solzice, kakor jih toči tamle vse časti vredna gospodična Genovefa plemenita Mačerolova, zdrava, močna in debela kakor ajdovska deklica, in pa zagrizena devica Virida baronesa Oberburgova, ki menda prav v kratkem izgubi vso svojo pisano lepoto z objokanega obraza v svoj čipkasti robec.“

Grofinja je vstala in počasi stopila na leseno stopnico k visokemu gotskemu oknu, ki ga je delil čnomarmornat stebriček v dva dela. Skozi okenski okvir je čutila hladen prepih. Naslonila se je na podoknjak in gledala v mrklo okrajino.

Hrvaško stran je zastiralo ogromno nočnočno zagrinjalo, tu-intam zamazano z modrosivimi meglenimi marogami. Iz njega so skoraj neprenehoma švigale svetle strele, da je plamtelo vse obnebje. Na vrtu je vršelo in se klanjalo drevje v nalivu in burni sapi. Med gredicami so se prelivali kalni potoki v velike luže; na njih je plavalo odtrgano cvetje, odlomljene veje, grmiči, nedozorelo sadje.

Zdajci je slepilen blisk ožaril sobo z ognjenim žarom, kakor bi bilo treščilo vanjo. Vsi so se prekrizali in nehotoma zamižali. Skoraj nato je udaril nad gradom oglušljiv tresk kakor silen pok iz ogromnega topa in po kratkem presledku je zagrmelo po višavah, kakor bi razmikalo gorovja. Strela je bila udarila v najvišji jagned pred gradom. Mahoma je zaplamtel od vrha do tal in kakor velikanska baklja osvetljeval okolico v velikem kolobarju, ki se je zdaj širil, zdaj ožil. Divji veter je netil ogenj, razganjal plamen, iskre in dim. Ali usula se je zopet jačja ploha in pogasila ogenj. Lilo je tako, da Mila ni videla vrtnega zidu skozi gosto deževno mrežo. Kakor ladjica je stala sredi vode hladnica.

„Kako divja nevihta!“ je vzdihnila grofinja in vila roke. „Ah, kje si, Alijana, ubožica moja . . .“

Iznova so ji zalile solze oči. Šla je v sosednjo, Alijanino sobico. Nemo je gledala njene igrače: v zibelki punčko, skrbno odeto, pisane lesene ptiče, kovinaste jelene in ture, lončene posodice, kroglice in vrtalke. Na mizici je videla Alijanino zlato pisalo z dekliško glavico na gorenjem koncu in slonokosteno, povoščeno tablico; na njej je bilo zapisano z velikimi otroškimi potezami: Dobrega otroka varuje angel varuh.

Gledala je te drobne stvari s temnim občutkom, kakor bi bilo ostalo nekaj Alijaninega bitja na njih . . . Zgrudila se je na njeno posteljico in goreče poljubljala blazino, koder je bila počivala in sanjala hčerkinu glavico . . . Zdajci je čutila roko na svoji rami. Pred njo je stal grof Felicijan.

„Ljuba Mila, umiri se!“

„Ah, Alijana je bila tako dobra, mehkočutna, tako hvaležna za vsako malenkost, za vsak prijazen pogled! Kako hudo ji bo med sirovimi sovražniki! Tako nežna deklica, brez očeta, brez matere, sirota, tujka med tujci — zakaj ta kazen?“

„Potolaži se, draga moja! Govoriva o čem drugem.“

„Ne morem, častiti tast! O da bi jo mogla vsaj še enkrat videti, objeti — blagosloviti! Ah, morda jo že nosijo valovi Kolpe! Kje je bil njen angel —“

Zaihtela je iznova.

„Le potrpi, Mila! Naši imajo dolgo in slabo pot. Počakajmo! Nekaj mi pravi, da bo še vse dobro, vse dobro.“

„Bog daj!“ je vzkliknila Mila in se vrnila v svojo sobo.

V gorenji polovici ure je pošel pesek. Dolgovrata baronesa Virida je obrnila urnik in si popravila zlati šapelj v pobarvanih laseh.

„Šele dve uri!“ je vzdihnila grofinja, sedla na klop in čakala . . . Vse se ji je zdelo kakor mučne strašne sanje; vsaka minuta se ji je zdela dolga noč. Kadar je kaj zaropotalo na dvorišču, je vselej mislila: „Zdaj so tu!“ in hitela k oknu in se vračala vsa potrta. Ščemelo jo je v trudnih, od joka ordelih očeh.

„Ali želiš hladnih obkladkov?“ je sočutno vprašal grof Felicijan svojo sneho. „Lica ti gore.“

Mila, vglobljena v svoje misli, ga ni slišala in je vzdihnila bolešno: „Na vsem svetu je ni matere, ki bi bila tako zelo nesrečna, kakor sem jaz.“

„Prenašajmo nesrečo, zaupajoč božji milosti, in klanjajmo se njegovim svetim volji!“ je dejal drobnoudni duhovnik Draganović blagoverno. „Bog je neskončno moder, neskončno pravičen in neskončno dobrotljiv.“

„Zakaj ne sedete, častita gospodična?“ se je obrnila Mila zdajci k Saldi. „Prosim.“

„Nasedela sem se za danes, gospa grofinja!“ je odvrnila Frauensteinerjeva mirnoprijazno.

„Ali mislite, da se bo našim treba bojevati z roparji?“

„Upam, da ne,“ je odgovorila Salda in pogledala Milo prav krotko in ljubo. „Kaj pa morejo opraviti slabo oboroženi cigani proti oklopnikom? Preverjena sem trdno, da bo mala komtesa kmalu zopet v naročju svoje dobre mamice.“

„Ah, iskreno vas zahvaljujem za te besede!“ se je oveselila Mila. „Ah — kadar jo zagledam spet! Nikdar več ne bo smela Alijana od mene.“

„Kako je bedasta!“ si je mislila Salda. „Igraje sem si pridobila njeno zaupanje. Izrabiti ga hočem temeljito. Le čakaj, s sladkimi besedami navidezne tolažbe ti bom vlivala v dušo najgrenkejši strup!“

Lahen nasmeh je igral grofinji na upalem obrazu. Domišljija ji je slikala neizmerno veselje srečnega svidenja in njene ustne so se jele premikati kakor v tihi molitvi . . .

Zunaj je ponehaval dež in jelo se je vedriti. Oblaki so izginili prav tako hitro, kakor so se bili nagrmadili. Okrogla gospodična

Genovefa plemenita Mačerolova je upihnila sveče in sedla po tem napornem delu z odprtimi usti zopet na svoj sedež.

Mila je otvorila okno. Svežilni dih vonjave sapice ji je oveval obraz in roke. Globoko je dihala vase oživljajoči zrak, dehteč po vrtnem bezgu in jazminu in po smrekovju bližnjega gozda. Na jugu se je včasi zasvetlikala bleda svetloba in grom je zamolklo bobnel v daljavi. Izredčena oblačna zavesa na zapadu se je jela svetiti; prodrli so jo plahi prvi žarki, kmalu pa je veličastno zasijalo solnce skozi raztrgane oblake. Od blestečezelenega drevja so kapale svetle kaplje; vse se je svetilo in lesketalo v prazničnem sijaju. Mimo okna so švigale drobne lastovice in na vrtni hladnici se je oglasil razposajen ščinkavec, otresal kaplje s pisane obleke in se kar ni mogel naradovati konca nevihte. Proti jugoizhodu je bebel rob velikega hudournega oblaka kakor prečist sneg, pod njim pa je pestrela bajnokrasna dvojna mavrica . . .

Nenadoma je zatrobil rog in z dvorišča so slišali klopot konjskih podkva.

„On je! Majnard je!“ je kriknila grofinja. Zastajala ji je sapa. Kri ji je šinila v glavo, srce ji je utripalo, kakor bi hotelo razgnati prsi. Obrnila se je, da bi skočila proti vratom, ali kolena so se ji tresla in šibila, da se je jela opotekati. Salda jo je prestregla in jo rahlo spustila na klop.

„Pomagajte mi na dvorišče!“ je prosila Mila. V opojnem veselju se je smejala in jokala. „Hitro na dvorišče, da jo vidim...“

Po hodniku so se bližali težki koraki. Vsi so presenečeni in radovedni obrnili glave proti durim, ko so slišali rožljanje meča in žvenketanje ostrog.

In prisopihal je vitez Ahac. Kakor bi ga potegnil iz vode, tako je bil moker in žalostno so mu viseli dolgi brki na prsni oklep. Na levo nogo je nekoliko šepal.

„Kje je . . . Alijana?“ je izpregovorila grofinja z velikim naporom in si tiščala obe roke na burno utripajoče srce.

„Pomiri se, ljuba sestra! Alijane še nismo našli. Nismo mogli.“

„Niste?“ je kriknila obupno in spustila roke kakor mrtve. Čutila je, kakor da jo je ošinilo nekaj ledenomrzlega po laseh, po tilniku in mozgu. Smrtnobleda je slonela na klopi in nepremično gledala svojega brata z blaznim praznim izrazom najhujšega strahu. Vitez Ahac jo je motril ves zbeگان; izprva je sumil, da je zblaznela.

„Kje je Majnard?“ je prekinila Mila mučni molk. „Ali se mu je kaj pripetilo? Mi hočeš kaj prikrivati? Govori, govori!“

„Hvala Bogu, zbolela ni, že vidim, samo malo razburjena je, seveda,“ si je mislil brat in rekel na glas: „Ničesar ti ne bom prikrival, draga Mila! Mojemu ljubemu svaku Majnardu se ni zgodilo nič žalega, pač pa je padel moj konj Žoltko v največjo lužo, ki si jo moreš misliti, in ž njim vred sem se prekucnil tudi jaz v mlako, kajpada. To je nagnilo svaka, da naju je odpustil domov, akotudi šantava le prav malo. Naročil mi je, naj te lepo pozdravim in te umirim. Vse hoče storiti, da reši Alijano. Preverjen je, dá je našel pravi sled. Bodi zatorej brez skrbi! Pa še nekaj mi je naročil, da ne bi jaz tako zastonj jezdaril domov, namreč: barona Vida Gradnikarja naj pozovem po najhitrejšem jezdecu takoj nazaj z njegovim oddelkom, in kadar se prikaže Marko, ga moramo neutegoma pahniti v ječo, ker ni bolje varoval Alijane. Jutri pohitim na drugem konju za Majnardom. Tako, Mila! Zdaj pa moram v svojo sobo, da se preoblečem. Prosim, gospoda, oprostite!“

„Gospod vitez, vzemite jutri tudi mene s sabo, kadar pojdete iskat Alijano,“ je prosil paže Otokar na hodniku. „Nihče nima tako bistrilnih oči kakor jaz.“

„A beži, beži! Kaj boš ti!“

„Nemara jo najdem pa ravno jaz!“

„O kaj pa!“ se mu je nasmehnil vitez Ahac, odropotal v svojo sobo in se jel naglo preoblačiti. „Ojej — kar slabo mi prihaja še zdaj, ako se spomnim, koliko vode sem videl danes, koliko vode! Kdo bi bil pričakoval kaj takega? Jaz že ne! In naposled bi bil kmalu utonil v povodnji. To bi bila pa vendar pregrenka in tudi jako nespodobna smrt za viteza, ki je vajen samega žlahtnega vina. Kdo bi si bil mislil, da se utegne tako žalostno končati veselo godovanje! Aha! Tamle je pa moja kronika! Preden grem med goste doli, moram zabeležiti današnjo nezgodo. Ako ne storim tega takoj, sploh nikoli ne bo nič! Muza, ti pa pomagaj!“

In odprl je svojo kroniko in zapraskal z gosjim peresom:

S solzami v očeh pišem jaz, Ahac vitez Doljanski, in beležim tole: Danes, na svetega Felicijana dan, leta Gospodnjega 1462. so ugrabili cigani Alijano, osemletno hčerko Majnarda grofa Blagaja. Obljubil je tisoč ogrskih cekinov onemu, ki bi prvi našel pravi sled pogrešane komtese. Bog daj, da bi zaslužil to nagrado jaz, pravi ujec Alijanin. To si želim iskreno, ne samo zato, ker siromak nujno potrebujem denarja, ampak tudi zato, ker bi sila rad otel svojo preljubo nečakinjo!

16.

„Ah, da bi vedeli, kako zelo boli vaša nesreča tudi mene!“ se je hlinila Salda, ko se je poslavljala od Blagajevih. „Kako bi me veselilo, ako bi k rešitvi komtesice Alijane kaj pripomogel moj brat Erazem, ki je tudi odjahal za roparji!“

„Lepo vas zahvaljujem za tolažbo in izraze iskrenega sočutja,“ je odvrnila grofinja Mila in ji podala roko. „Prosim, obiščite nas kmalu zopet. Saj smo si najbližji sosedje. Gospodična Mačerolova, prosim, spremite gospodično plemenito Frauensteinerjevo. Otokar, naroči, da osedlajo!“

Naglo se je poslovila Salda tudi od gostov. Na dvorišču so čedili hlapci in dekle po omehčanem pesku za viharjem. Burja je bila potrgala in razmetala vence, cvetne kite in zastavice križema naokoli. Mlad sluga je nesel razpokani in polomljeni Blagajev grb na rami. Salda bi bila najrajša vriskala od veselja.

Smejala se je tiho, ko je prijezdila z lenim debeloglavim hlapcem Ivom iz gradu. Veselilo jo je celo vneto regljanje žab, ki jim je po dolgi morilni suši zasijala lepša bodočnost v polnem grajskem jarku. V gozdu je kukala kukavica in nad poljanami so neutrudno žvrgoleli preveseli škrjančki v jasnih višavah.

„Danes je najlepši dan mojega življenja!“ se je radovala natihoma. „Odslej bom jela zopet živeti! Porazila sem ju obadva — in še marsikoga drugega. Toda . . .“

Mahoma jo je minilo prekipevajoče veselje. Sopla je težko, dasi je jahala le počasi po slabi ugrezni poti. Razburjala jo je nestrna radovednost — če so cigani s plenom v podzemni jami, ali ne.

„Upam, da je našla Čirikli pokazani kraj. Zakaj me muči strah, da je v mojem načrtu — napaka, ki me utegne izdati in pogubiti? Doslej ne sluti nihče Blagajevih ničesar. Dosedaj je vse v redu . . .“

Na pustem Frauensteinerjevem gradu je bilo tiho in mrtvo kakor v grobu. Že so plahutali urni netopirji okoli stolpov in zidin. Dvorišče so mračile večerne sence. Iz mokrega vrta je prijetno dišala cvetna vonjava. Salda je naglo drknila s konja in hitela v svojo sobo.

Za njo je pritekla plahooka dekla Kate s prižgano svečo in hotela gospodični pomagati pri toaleti. Salda pa jo je takoj poslala nazaj dol v kuhinjo.

Odklenila je omaro, vzela iz nje košarico in pregledala, kar si je bila spravila vanjo: obleko slavonskega dečka, lonček z rjavo mastjo, škarje, ključe, steklenico vina, kose narezanega kruha in mesa.

Preoblekla se je v dolgo temnomodro obleko in si zakrila obraz s črno-baršunasto krinko. Dolila je olja v bronasto svetilnico, jo prižgala in odšla ž njo in s košaro po ozkih zavojnatih stopnicah dol. Konec hodnika med ječami je s kolenom pritisnila na skrit gumb. Zasukal se je širok kamen in Salda je stopila v podzemeljsko jamo.

Od belih kapnikov so čarobno odsvitali trepetavi podolgasti odsevi in od goloti na stenah in stropu so se bliskali in lesketali stoteri žarki, tukaj kakor živožarne pisane zvezde, tam kakor nežno-barven led.

Vsa razburjena je stopala Salda po vlažnih, s kristali osutih tleh. Čim dalje je prihajala, tem bolj ji je ginilo upanje, da najde cigane in hčerko grofa Blagaja . . . Visoko je držala svetiljko in posvetila v vsak kot. Že je slišala šumenje narasle Kolpe — tedaj je zagledala v stranski jami ciganko Čirikli in črnega bradatega cigana.

Prav nič pisanega ni bilo na njiju obleki; iz previdnosti nista bila vzela nobene preživo barvane oprave s sabo. Oba sta pomežikovala, ko so ju slepili nenadni jarki žarki Saldine svetiljke. Čirikli je nekaj šepetala svojemu možu. Angar je sedel na nizkem stalagmitu in s ponosno dvignjeno glavo motril prihajalko jako samozavestno in zaeno nezaupljivo. Njegova hudo objedena suknja je bila na več krajih raztrgana in kazala golo kožo, napeto od polnih jakih mišic; navzlic tej žalostni revščini se je držal jamadar Angar kakor rojen kralj. Vendar se je včasi s čudno navdušenostjo popraskal med gostimi kodri.

„Bog ti daj srečo!“ je izpregovorila Čirikli s svojim debelim, skoraj moškim glasom in poljubila Saldi rob obleke. „Vendar si prišla, čakali smo te že kaj težko, lepa gospodična! To je moj mož Angar!“

Cigan se ni ganil. Salda se je čudila ponosnemu, dostojanstvenemu capinu, ki jo je gledal malone zaničljivo.

„Kje imate deklico?“ se je obrnila k ciganki.

Čirikli je pokazala v kot. Ondi je čepel z obezanim hrbtom mladi Sonakaj na kupu cap. Zraven njega je klečala Alijana za kazen, ker je bila vpila in se jokala. Obrazek ji je bil bled, nabuhel, otopel. Tiho je ihtela, glava ji je trzala; bolela so jo kolena in hrbet. Ko je skozi solze ugledala visoko postavbo Saldino, se ji je videlo, da je prišla sama njena mati . . .

„Mama! Mamica!“ je kriknila in razprostrla roke. „Vendar si prišla pome! Vzdigni me! Boli me. Ne morem vstati sama.“

„Počakaj, kmalu boš videla svojo mater,“ ji je velela Salda mrzlo, se okrenila k ciganom in pokazala na košaro, rekoč: „Jejte najprej!“

Ko je slišal jamadar Angar te prijetne in izpodbudne besede, ga je naenkrat minil kraljevi ponos in prvi je zagrabil po mesu. Zaplenil je posebno masten kos in nemudoma zakopal pol svojega kosmatega črnega obraza vanj; kosti je metal po častitljivi stari šegi svojih pradedov kar preko svojega hrbta.

Čirikli je nesla sinu Sonakaju jesti in piti. Alijani ni dala nobene mrvice.

„Naj malo strada in shujša otrok, da ga ne spoznajo tako lahko,“ je dejala ciganka in počenila h košari.

Sonakaj je skrivoma ponudil Alijani mesa, toda ona ga ni marala vzeti. Po njenih ušesih so zveneale Saldine besede in težko je pričakovala, da bi zopet videla svojo mater. Domišljala si je, da jo je ukradel eden onih hudobnih čarovnikov, o katerih ji je bil že toliko povedal ujec Ahac. Plašno je gledala živobarvne lučke in strahotne sence po jami.

Dasi je bil tudi cigankin kos lep, velik in okusen, ji vendar ni dovolila ženska zgovornost, da bi ga uživala kar tako čisto tiho, brez zabavnega pogovora. Zadovoljno cmakaje je pripovedovala Saldi, kako se ji je posrečila nakana.

„Sinu sem dejala zmečkanih pripotčevih listov na rane in črnavke. Pustila sem ga v senci pod hrastom in hitela k našim in povedala, kaj se je dogodilo. Takoj so bežali preko Kolpe. Midva z možem pa sva skrila sina v tvojem čolnu in šla prežat v zasedo. In posrečilo se nama je. O! Tekla sva, kakor še nikdar svoje žive dni ne! Prav kmalu smo bili vsi štirje v čolnu in v jami. Čoln sem spustila po reki. Usula se je ploha, da je bilo kaj. Kdo bi našel zdaj naš sled? — Ali dolgo te ni bilo, dolgo. Čakali smo te prav težko.“

„Mislim, da je najbolje, ako deklico preoblečemo takoj v dečka,“ je velela Salda, ko so se najedli. „Pojdi sem!“

„K mamici bi rada,“ je jecala Alijana in proseče dvignila roke proti Saldi, ki je vzela škarje iz košare.

„Zdaj sem jaz tvoja mati, golobica moja!“ je rekla Čirikli in jo vzdignila.

„Ti nisi moja mama. Moja mama je lepa. Ti si grda. Tebe nimam nič rada.“

„Tako. Hahaha! Le potrpi, polagoma bo to že drugače! — Tvoji lasje so predolgi, moramo ti jih malo ostriči. Čakaj, takoj boš lep fantek!“

„Nočem biti fantek . . .“

„I, kdo te pa povpraša? Angar, primi!“

Salda ji je dala škarje in ciganka je odstrigla otroku kito. Prestrašena Alijana se v ciganovih rokah ni upala ganiti. Solze so ji polzele po licu in čudno povečana se ji je zdela svetiljka na tleh ob tolmunu. Salda je vzela iz košare belo, rdeče obšito deško opravo in pomagala ciganki, preoblačiti Alijano v kmečkega fantička. Zlata verižica s križem in osmeroočlatim smaragdnom je kaj naglo izginila v nedrih cigankinih; vse druge otrokove stvari je spravila Salda v košaro.

„Verižico vrzi v tolmun!“ je svetovala ciganki. „Lahko bi nas izdala!“

„V tolmun, seveda,“ je kimala Čirikli in si mislila: „Saj nisem tako neumna! Da jo pobaše Angar.“

Salda ji je dala lonček s temnorjavim oljem in ciganka je namazala in prebarvala detetu lase in polt.

„Zdaj si zal fantek!“ je dejala Čirikli. „Ime ti bodi Omar! Zakaj se jokaš?“

„Nisem fantek. Nisem Omar.“

„Kaj? Čakaj, čakaj!“

Razjarjena Čirikli je zvezala dolgo usnjato zanko z dvema ozloma na kratko in jela udrihati po „Omarjevi“ glavi, po obrazu, po ušesih. Bičani otrok je pomolil roke proseče proti njej.

„Kako ti je ime?“ je rohnela ciganka.

Silno prestrašeno, ihteče dete ni moglo izpregovoriti nobene besedice. To je še huje netilo cigankino jezo. Čirikli je mislila, da otrok neče govoriti iz upornosti, ter je tolkla in bila neusmiljeno po rokah drhtajoče žrtve.

„Kako ti je ime?“ je zarežala in izpulila docela zbezanemu otroku cel šop las.

Salda je prekrizala roke na prsih; manj občutljiva kakor kapniki, je s hladnim, kakor uledenelim nasmehom motrila ta prizor. Angar je sedel poleg Sonakaja in srdito in zaničljivo pljunil predse, češ, kaj je bilo treba vseh teh sitnosti! Neusmiljeno tepeni otrok je jecljal nerazločne besede; pozabil je bil tuje mohamedansko ime . . .

„Pustite jo!“ se je zdajci oglasil obezani mladi cigan.

„Ti prosiš za otroka, Sonakaj?“ se je začudila njegova mati, že utrujena.

„Tudi ona je prosila zame.“

„Ona?“ je vzkipela Čirikli. „Odslej je — Omar!“

„Povej, kdo si?“ se je vmešal bradati Angar. „Hitro, če ne —!“

„Reci: Omar!“ je šepetal Sonakaj.

„O — mar,“ je ihtel otrok. Črnikasto olje in solze so mu kapale na belo obleko.

Sonakaj je neprenehoma gledal mučenega otroka in smilil se mu je čimdalje bolj. Prijel ga je za mehko ročico, mu pihal na nežne prste, otekle in razpokane od hudih udarov, in ponavljal tiho: „Moj Omar! Moj Omar!“

„Pojdite z mano!“ je velela Frauensteinerjeva. „Pokažem vam vaše zavetje.“

Odvedla jih je do konec jame in jim pokazala oba skrivna gumba ob zasukanem širokem kamenu. Šli so po ozkem hodniku za njo. Odmaknila je debele zapahe na prvih, jako nizkih vratih in odklenila temnico pod severnim stolpom. Iz nje je udarjal dušič duh po trohlini in plesnobi. Angar je nejevoljno širil nosnice. Ob zidu je stala nagnila miza in polomljena klop. Na tleh je bila nastlana slama.

„Tukaj že ne ostanemo dolgo,“ je zagodrnjal Angar kratko, s kislim obrazom. „Sploh nismo vajeni, da bi dolgo čepeli na enem kraju.“

„Le ostanite tukaj, dokler ne okreva vajin sin in dokler ne pride trenutek, ugoden za beg!“ je odvrnila Salda odločno. „Podnevi greste lahko skozi jamo k bregu — toda pazite! Medtem naredim vsem trem, tudi tebi, Čirikli, kmečke obleke za moške. Prihajala bom vsak dan k vam in prinašala vsega potrebnega.“

Dobro je skrbela Salda za cigane, toda navzlic izborni hrani in pijači jim je bilo težko in zoprno v zatohli ozki stanici. Podnevi so pustili Omarja samega, zaprtega v temnici, šli po jami k bregu in poležkavali ob Kolpi. Vsak dan je Angar sitnaril huje in silil proč...

Čez dober teden se je vrnil vitez Erazem Frauensteiner.

„Grof Blagaj divja, ker še ni mogel najti ciganov,“ je poročal svoji sestri. „Zdaj jih zasleduje v čisto drugi smeri — proti Petrinji in Sisku. Malone vsi njegovi vojščaki, pa tudi moštvo njegovih bratov na slavonskih gradovih, vsi so noč in dan pokoncu.“

„Še nocoj morajo moji mili gostje odtod,“ je sklenila Salda. „Zdaj pot v Bosno ni več tako nevarna!“

Ivan Cankar:

Monna Lisa.

Poslušaj to žalostno zgodbo in ne boš se čudil več, da sem pust in siv!

Zaljublil sem se v maju . . . Nikar se ne smej! Tudi pusti ljudje imajo pravico do maja in do ljubezni. In solnce sije na puščavo žarnejše nego na mlado njivo.

Prišel sem v krčmo. Saj poznaš tiste stare, tihe, polumračne krčme, kjer se človek počuti kakor doma za toplo pečjo. V takih krajih se zbirajo mirni, spodobni, že nekoliko postarni ljudje, ki ne marajo glasnih besed in napitnic. Tam sem jo ugledal prvikrat in sem se takoj zaljublil.

Večerjala sta, ona in njen mož. Njega sem poznal še iz študentovskih let in nisem vedel, da je oženjen. Neprijeten človek je bil. Majhen, droben, črnkast; vse je bilo črnkasto, lasje, oči, polt; celo na govorici in na obnašanju je bilo nekaj, ne vem kaj . . . nekaj črnkastega. Govoril je sila hitro, po sto do stoinpetdeset besed v minuti in vsenavzkriž, skokoma, brez vsake zveze. Prvo uro bi človek mislil, da je čisto nedolžen, le nekoliko prismojen; drugo uro bi rekel, da je zvitorepec brez primere; tretjo uro pa bi pljunil in šel. Pisal se je za Bennatija, kar je bilo nepotrebno, ker je razodevala že njegova nemirna senca laško pokolenje.

On je še cmokal z mokrimi ustnicami, ona je bila že poverčerja. Sedela je pokonci, roke sklenjene v naročju. Najprej, še prej nego njega in krčmo in ostale goste sem videl njen obraz. In sem se v tistem hipu zaljublil vanj, kakor sem že povedal. Omamljen sem bil, kako bi rekel, premagan, na tla pobit. Smehljala se je; ta smehlaj je bil ves prepojen s sladkostjo; ne prepojen — zastrupljen; zakaj tista sladkost je bila kakor strup spoznanja in brezsrarne vsevednosti. Devica ti ponuja studenčnico, ženska strup — kako boš volil? Volil boš strup. Kajti Adam si: večno življenje in paradiž za poslednje spoznanje! To spoznanje je bilo tudi v očeh, v tistem pogledu, polnem razgaljene nedolžnosti, otroške pohote in sitega počivanja; ženska greši in vprašuje: kaj je greh? . . . Taka je bila Monna Lisa.

To se pravi, ime ji je bilo Lida. En sam glasnik je kazal na razliko. Bila je malomeščanska Monna Lisa, ljubljanska. Ne dala bi se slikati Lionardu, temveč Koželju. Ali vse to je prazna estetika;

kaj bi ž njo v tem ognju, ki mi je razpalil glavo in noče ugasniti? Še zdaj ne! . . .

Poleg gospe je sedel dolg, zaspan fant, kodrolas, modrook, s čisto vsakdanjim, skoraj neumnim obrazom. Ves večer ni zinil besede in nihče se ni zmenil zanj. Ko mi je segel v roko, je narahlo zazehal.

Mož mi je dolgo in krepko stiskal obedve roki ter je govoril brez nehanja same gole, puste brezmislice.

„Nič se nisi postaral, pa te nisem videl sedem kraških let! . . . Kaj je novega v literaturi, v umetnosti? Napredek pač, na vseh koncih in krajih! Škoda le, da je naš narod tako majhen! Če bi, na primer, združili vse kajkavce . . . Jaz sem se oženil . . . saj vidiš mojo ženo . . . oprosti: gospod Lamut — moja žena! . . . in zdaj živim čisto zase, v kajbici, v kajbici! Zanimam se le ob nedeljah za umetnost in take reči, le ob nedeljah in praznikih . . . Ti seveda, ki stojiš takorekoč sredi kulturnega viharja . . . ali še stojiš? . . . To je moj mladi prijatelj, oprosti: gospod Svožil — gospod Lamut! Doma je z Moravskega, učen človek, filolog! . . . Tako se zdaj poznamo . . . sploh pa se poznajo pošteni ljudje že od rojstva!“

Kaj je bilo v tej plohi, vedi Bog sam; odkritosrčnost ni bila. In na vsezadnje je morda govoril nekoliko drugače. Jaz sem bil omamljen, na tla pobit, kakor sem že povedal.

Molčala je ves čas, ves čas se je smehljela, in začutil sem, kako je težko legel njen pogled na moje čelo. Da bi se ne onesvestil, ali da bi ne napravil kakršnekoli neumnosti, sem strmel na njene roke. Ali tiste njene roke, polne in bele, sklenjene v naročju, so bile kakor njen smehljaj in njen pogled. Gledale so name in so se mi smehljale, s smehljajem polnim zadnjega, brezsrarnega spoznanja.

Mož je govoril, govoril; mili Bog!

„Kajbica, resnična kajbica! O domače ognjišče, sveti hram! . . . Drugi kolovratijo po svetu, ceste pa se človek naveliča, doma nikoli ne. Glej, jaz sem svojo srečo zaklenil . . . zaklenil v kajbico. Ne maram, da bi kdo gledal skozi duri, še z enim očesom ne, še skozi ključavnico ne. Tudi pismonoša ostane v veži, troje korakov od duri; in če bi prišel, Bog nas varuj, eksekutor v hišo, bi mu znosil vse pod stopnice, še tapete in omet . . . Kakor večna luč sije moja sreča v kajbici; mení samemu. Ali razumeš? Nekaj imeti, česar drugi nihče nima . . . čisto sam zase . . . ljudje hodijo mimo in ne

vidijo, ne vprašajo . . . kakor gre ubog popotnik mimo zaklada in ne vidi skritega plamena . . . Kdo je že tisti, ki je pel o vrtu skrivnostnem, na vekomaj zaprtem, kakor ga nosi vsak človek v svojem srcu? Jaz ga ne nosim le v svojem srcu; z očmi ga lahko ogledam, z rokami ga lahko otipam — moja kajbica je moj skrivnostni vrt. Drugi vodijo svojo srečo na izprehod, v družbo, v gledališče, v koncert in jo razkazujejo ljudem — kakor nespameten otrok, ki kaže tovarišem svoje bonbone, da jih ogledujejo zavidne oči in otipavajo nečedni prsti. Tudi jaz se ne bojim sveta, celo v krčmo zahajam; ali moja sreča je doma zaklenjena; tam gori večna luč, meni samemu na radost . . .“

Monna Lisa se je smehljala.

„Kaj namerava s tem brezmiselnim in gnusnim besedovanjem?“ me je spreletelo. „Pravi, da zaklepa svojo večno luč, pa jo je brez sramu prižgal kar v krčmi!“

On je hitel, da so se mu ustna penila.

„Zdaj misliš . . . natanko vem, kaj misliš: da sem ljubosumen. In že zbiraš iz teh in iz onih globočin svojo modrost. Da ljubosumen človek govori o svoji ljubosumnosti, kadar bi bilo najmanj treba; da jo razodeva tam, kjer bi jo rad pod zemljo skrtil; in da torej ni prav nič nevaren človek. Ali to je vse druga stvar, ta moj skrivnostni vrt . . . Na, tukaj je moja žena . . . poljubi jo in povedal ti bom, če si jo poljubil po vseh pravilih. Ali bi rad?“

Mraz mi je lezel po kosteh. Monna Lisa se je smehljala.

On je pokazal na dolgega, zaspanega fanta.

„Tale je že storil, pa ne čisto po pravilih, ker je še otrok. Neroden je bil . . . trubadur pač, trubadur. Zdaj ne zahaja več k nam, naveličal se je; le včasih se prikaže pod oknom . . . Drugače pa je moj dobitnik; čisto radovoljno mi je pomagal korigirati latinske preparacije . . .“

Dolgi fant je malomarno odmahnil z roko, kakor da bi hotel reči: „Eh kaj, ni spomina vredno!“

Mož pa je govoril dalje, da je v meni vse trepetalo od gnusa.

„Hvaležnost je vendarle najlepša čednost na svetu! Zakaj hvaležnost rodi spet hvaležnost, dobrota dobroto in vse tako dalje . . . kakor visoke strme stopnice do nebes. Kadar ugledam človeka, ki mi je le kdaj ponudil kozarec vina, ne morem drugače, nego da mu planem krog vratu . . . res ne morem drugače! . . . Skoraj nerodno je, če je človek tako mehkega srca; le s prstom se ga dotakni, pa ostane odtis kakor v testu!“

„Kaj pomeni ta ostudnost?“ sem pomislil. Ves omamljen sem bil; ne kapljice vina nisem okusil, pa sem bil pijan; lovil sem misli kakor pes muhe.

„Ali je prismojenec, da ne pomisli, kako mu kapljajo besede iz ust, kakor potne kaplje s čela — brez povoda in brez pomena, prazne in nikamor namenjene? Ali je za vsem tem besedovanjem grda misel, ki se ogrinja v predpustne šare, da bi zakrila svoj spačeni obraz? . . . In čemu name ta ploha? Saj ni mogel vedeti v prvem trenutku, da sem prosil dežja!“

Iz vsega, kar sem takrat mislil in občutil, se je izluščila in je visoko vzkipela najmočnejša misel, ki me je takoj vsega prevzela: čudna misel, da bi pogledal v tisto kajbico, da bi jo prebrskal vso do poslednjega kotička in da bi si jo nazadnje osvojil, vso, tudi tisto večno luč, da bi svetila meni samemu.

Njegove besede so mi bile naposled kakor dež, ki potrkava na okno; komaj sem jih še slišal, dasi je iztegal svoje dolge prste preko mize ter me grabil za komolec.

Zgodilo se je nekaj posebnega; natanko ne vem, če se je zgodilo; ali takrat sem bil omamljen, kakor sem že povedal. Zazdelo se mi je, da so se njene težke, podolgaste trepalnice nekoliko zgenile, da je bil pogled še bolj moten in globok; prešerno in zasmehovaje v greh vabeč. In zazdelo se mi je nadalje, da so se njene ustnice nasmehljale meni samemu, da je ta smehljaj, ki je prej oholo in prešestno govoril vsemu svetu, nenadoma ogovoril mene samega ter da je napol pomilovaje, napol prijazno pozdravil mojo ljubezen.

Prav v tistem trenutku je mož spustil zatvornico svoje besedne povodnji in je vstal čisto brez povoda.

„Nikar ne zameri . . . toda glej, moji ženi se pozna, da je zaspana. Če je človek navajen na domače ognjišče . . . na skrivnostni vrt . . . Zbogom, dragi prijatelj, zbogom! Lahko noč!“

Stisnil in stresel mi je trikrat obedve roki; gospa se je narahlo poklonila, zelo narahlo. Dolgi fant je šel za njima kakor senca. —

Jaz sem bil premagan, na tla pobit, kakor sem že povedal. Nobene pametne misli nisem zalotil tisti večer, ne vso dolgo noč. Gorelo mi je v glavi, bolan sem bil. Kar je plesalo pred mojimi očmi, niso bile ne misli, ne podobe, temveč ose in muhe.

Od zgodnje mladosti sem človek, ki imam načela in se nikoli nisem pehal za ideali. V šoli nisem bil nikoli zaprt. V uradu nikoli nisem dobil ukora. V javnem življenju, tako literarnem kakor političnem, sem bil zmerom navdušen . . . ne navdušen, temveč navdan

za zmeren napredek. Moje življenje je čisto in belo kakor aristokratska dlan. Če se izprašam svojih grehov, ostaneta prazna papir in spovednica. Svojo ženo ljubim, kakor se spodobi; ne preteparam je in tudi ji ne kratim nobenega veselja, ki se strinja z mojim stanovskim ugledom. Svoje otroke vzgajam v versko-nravnem duhu, kakor je zapisano. Tako bi stal lahko pred vsakim sodnikom v življenju in po smrti ves trd in miren kakor skala na Krasu.

Drugače se je zgodilo. Tisti večer se je zasukalo moje življenje, pogledalo je na mračno večerno stran in ni moglo odvrniti oči. Vse, kar je bilo v meni, je izginilo, utopilo se; ostalo mi je komaj še ime. Saj si rekel sam, da je moj obraz mrtvaški in da sem pust in siv.

Zjutraj po tistem večeru sem poskušal zbrati svoje misli — kakor da bi segal za kapeljni v plitko vodo.

„Sanje pač niso bile . . . Takih črnkastih prismojencev ni v sanjah. Tudi Monne Lise ne . . . Zdaj pojdem tja, v kajbico, v skrivnostni vrt . . . Kako bi tja, kod drži cesta? To je zdaj poglavitno, je vse!“

Takrat se je vzdignilo pred mojim čelom kakor zid. Ne morem ga prodreti z očmi, da bi videl paradiž; ne morem ga preskočiti, da bi planil v večno življenje ali v brezdanjo smrt; kako bi ga izpodkopal s temi nohtovi? Nikjer ni poti, na vseh štirih straneh je zastražen paradiž . . .

Če bi prišel in pozvonil, bi se prikazala med durmi stara služabnica z mozoličastim obrazom, srepim pogledom in škrbastimi ustmi.

„Kaj bi radi?“

„Ali je gospod . . .“

„Ne gospoda in ne gospe ni doma; nikoli jih ni!“

In duri bi se ropotoma zaprle.

Pozneje so mi povedali, da je bilo res tako; vselej kadar je trepetajoča roka trkala na duri paradiža.

Če bi mu rekel:

„Ti, pridi k meni; jutri je moj god . . .“

„Ne morem, ne morem!“ bi hitel. „Ne morem nikamor zdoma! Domače ognjišče, sveti hram . . . Sploh pa — kaj je god? Stara šega, ki ljudem le neprilike dela . . .“

Pozneje so mi povedali, da je bilo res tako; vselej, kadar se je koprnenje po krivih potih opotekalo v paradiž.

Če bi ju obadva pozdravil na cesti in se jima spoštljivo pridružil:

„Dovolita . . .“

„Nikakor ne, prosim, gospod! Tolika ljubeznivost . . . pozna se ti, da si truden, počitka potreben . . . Tudi moja žena, sirota . . .“

In tako dalje, vrag ga vzemi! Povedali so mi, da je bilo res tako, kadar je vzdihovala za njima trubadurska ljubezen. —

Vse to so bile same nespametne misli, blodne podobe, ki so se užigale in so ugašale, kakor se vzdigajo in padajo iskre iz plamena v plamen. Ena sama misel je bila v moji pameti kakor zagozda, tista misel:

„Kako v kajbico, kako v paradiž, v skrivnostni vrt?“

Misel je bila vsa otroška in neumna; ali bila je kakor smrt, ki ne odneha do zadnjega. In bila je kakor človek, ki se utaplja, utopiti neče ter lovi z rokami, da bi zgrabil zrak. V vsem tem blodnem iskanju, v vsej bolesti se je svetil pred mojimi očmi njen smehljaj in je vabil, kakor vabi solnce jetnika.

Ne vem kakšni so bili, kako so minili tisti dnevi. V uradu sem dobil prvi ukor v svojem dolgem, poštenem življenju. Svetnik me je poklical in me je vprašal s takim glasom, kakor da bi me ošvrknil po licu:

„Kako je, gospod Lamut? Ali vam je teta umrla?“

„Kakšna teta?“ sem jecjal osupel in neumen. „Nimam tete!“

„Saj ste si bili dovolili čisto samovoljno tridneven dopust!“

Strmel sem, ker nisem vedel prav ničesar o dopustu. Mislim sem ves čas, da sem bil v pisarni, pa sem hodil ne vem kod.

„Ali ste bolni?“ je vprašal svetnik in me je pogledal srepo izpod naočnikov.

„Ne . . . kako bolan?“

„Torej ste pohajkovali tri dni in tri noči, brez dovoljenja pohajkovali, in pijančevali tudi, oči vas razodevajo! Če bi ne bili pametno služili že sedem let . . . poberite se v božjem imenu!“

Grob človek je, toda v srcu blag. Ob njegovi pridigi sem izprevidel, da ni v nevarnosti le moja sreča in moje življenje, temveč tudi moj stanovski ugled. Vse se je zibalo na klini. Zato sem sklenil, da nagnem klino, pa naj pade vse kamorkoli, na to ali na ono stran; vse, življenje, sreča in stanovski ugled.

(Dalje prihodnjič.)

Vojeslav Molè:

Češka in poljska umetnost na Dunaju.

Najraznovrstnejše vtise nudijo letošnja jesen dunajske razstave: v „Künstlerhausu“ je zastopana „oficijalna“ umetnost, v avstrijskem muzeju je razstavljena umetniška obrt, v Arnotovi galeriji par starejših francoskih impresijonistov in skupina akvafortistov, v Secesiji je razstavilo par dunajskih risarjev in medaljerjev ter prepuščilo dve največji dvorani kolektivni razstavi Poljakov Szymanowskega in Malczewskega, „Hagenbund“ pa je posodil svoje prostore češkemu Manesu. Dovolj je torej snovi za vsaj površno sintezo sodb o sodobnem stanju umetnosti v avstrijskih deželah.

Že na letošnji rimski razstavi je avstrijski paviljon imponiral. V primeri s preobloženimi oddelki drugih držav, napolnjenimi z deli srednje vrste, je pokazal nemalo silnih individualnosti. Čehi, Nemci in Poljaki so se kosali med sabo in pokazali svetu, da nikakor ne zaostajajo za pridobitvami ostalih narodov. Pa tudi zdaj na Dunaju je primer zelo poučen.

Francoski impresijonisti, razstavljeni pri Arnotu, so čudoviti v svoji tehniki. Niso zastopani po svojih najznačilnejših delih, vendar pa dobi človek tudi pred temi slikami lahko celoten vtis o francoskem impresijonizmu, ki je posegel k Špancem v osemnajsto stoletje in še dalje nazaj. Zgodovinsko razvojna črta je popolnoma jasna: razvoj slikarskih problemov osemnajstega stoletja je prikinila risarska in ilustrujoča stilovitost prve polovice devetnajstega stoletja, in četudi je pod njenim površjem stala koloristika, vendar ni mogla priti do veljave, dokler se ni umetnost spet približala z novimi stanovi, ki so po celem velikanskem socialnem preobratu stopili v njen krog, svoji nekdanji višini in njenim problemom. Pot k Manetu vede preko Velasqueza, Goye in slikarjev francoskega rokokoja; in morda se to nikjer ne kaže tako jasno, kakor pri Renoirju, ki je pač najboljšo označen kot Fragonard devetnajstega stoletja. Odtod pa gre pot še dalje in se konča pri Whistlerju, čigar dela so sinteza razrešitev impresijonističnih problemov.

Francoski impresijonisti so veliki ravno v tem, kako tesno so se oklenili gotovih formalnih problemov in jih napravili za življensko nalogo vsega svojega delovanja, kar so delali vsi res veliki umetniki

od grških podobarjev do Donatella in Massaccia, od Leonarda pa van Gogha. Pri njihovih epigonih postaja seveda tehnika le virtuoznost; in takšnih virtuozno izdelanih, a praznih del so polne zlasti moderne razstave.

Takšna je na pr. razstava v „Künstlerhausu“. Poleg slik in rezbarij, ki so brezdvomno umetnine, je vse polno — mode. In gledavec se ne more otresti čuvstva, da stoji v razstavi, prirejeni v kupčijske svrhe ravno pred božičnimi prazniki. Cela vrsta je pejzažev in portretov, spominjajočih na Maneta, Moneta, Sisleya, tihožitij à la van Gogh in Cézanne, polno je portretov, napravljenih po angleškem receptu, drugi spet koncedirajo javnemu okusu z literarnim slikanjem; pa vse to ne gane in ne zgrabi, ker je le moda in obleka.

Velikih imen ni v katalogu te razstave. Tudi v Secesiji so zastopane le mlajše, a dobre sile iz pariške šole. Klimt, ki je nedavno dovršil za privatno bruseljsko palačo čudovit friz, v katerem je spojil bizantinski način ornamentike z moderno tehniko in obliko ter v tem prekosil samega sebe, ni tega dela Dunajčanom niti pokazal. Razstava ženske umetnosti v Hagenbundu, ki je otvorila letošnjo sezono, ni pokazala nobenega talenta, temveč samo posnemanje. In tako se ni čuditi, da so želi Čehi in Poljaki odkrito priznanje, kajti pri obeh je veliko samonikle moči, ki je prvi pogoj za vsako veliko umetnost.

In o teh dveh razstavah hočem govoriti.

* * *

Čehi so Evropi bližji, dostopnejši našemu pojmovanju in okusu. Njihova umetnost se razvija vzporedno z zapadnoevropsko in si prilašča reševanje vsakega problema, ki postaja, skoraj bi dejal: aktualen na zapadu. Dva ekstrema sta na pr. zastopana na tej razstavi: risbe M. Alešove iz cikla „Mesecev“, spominjajoče še na L. Richterja, in pejzaž Jana Preislerja „Pokrajina“, v katerem je slikar moderen francoski iluzijonist. H. Schwaiger se v svojih akvarelih „Der Rattenfänger“, polnih bajne poezije, še stika z M. Schwindom, a pomenja vendar po svoji koloristiki velik korak naprej od tega sorodnega mu nemškega mojstra. Zanimiva prikazen je tudi Vratislav Nechleba s svojimi tremi portreti; da niso na moderni razstavi, bi jih imel človek za Nizozemce XVII. stoletja, tako minicijozno in izborna so izvedeni v rembrandtovski tehniki. Škoda takšne tehniške zmožnosti, da ni spojena z osebnim hotenjem.

Tri osebnosti pa so med temi Manesovci zlasti markantne: Antonín Slavíček, Karel Myslбек in Max Švabinský.

Slavíček je kolorist kateksohen in se pri tem vendar poslužuje naravnost neverjetno malo sredstev. Razstavil je same pejzaže, ti pa so dihana poezija. Njegova „Vas“ je slikana samo z nijansami dveh barv: rdečkasto-vijolčaste in zelenkasto-rjave; v teh dveh pa se topi vse: široko, s prozornimi podvečernimi oblaki pregrnjeno nebo, njive in livade v ospredju, v ozadju grič in na njem strehe in stene koč, zasejanih med temnim drevjem. „V jeseni“ je lirična pesem. Grič z golečimi se drevesi, rumena tla in na njih komaj vidna človeška postava, jata ptičev pod oblaki na neizmerno daljnem nebu; in iz vsega veje vlaga in ono čuvstvo, ki ga češka „touha“ boljše izraža od slovenskega „hrepenenja“. Ali pa njegova „Košnja“! Zelene, rjave, bele in sinje pege, ki se prelivajo, da vam šumi livada v bujnem, zrelem cvetju in se vale čez zemljo skozi vroči, trepetajoči vzduh oblaki ter je med njimi, kjer ga dozrete, nebo tako neskončno visoko, da izginja vse pred njim.

Nekaj ogromnega, izredno silnega diha iz del tega poeta narave, ki je po svoji harmoniji naravnost klasičen. Z njim se pač ne morejo meriti ostali Manesovi pokrajinarji, čeravno so razstavili tudi dobra dela, kot na pr. Jindřich Prucha, spominjajoč na Liebermanna, in Jan Honsa.

K. Myslбек, sin kiparjev, se je učil pri Zuloagi, a je po svoje prebavil njegov vpliv. Morda je boljši v svojih risbah nego v slikah, iz katerih veje kljub vsej enotnosti nekaj hladnega, skoraj odbijajočega. Prirojeno mu je čuvstvo za karikaturu in instinkt, ki si išče predmetov v nizkih sferah, kjer najde duševne globine in tragedije. Tu se stika osebinsko s Slovencem Tratnikom, ki je razstavil svoje kompozicijsko in tehniško dobre „Slepce“.

Najsilnejša osebnost cele razstave pa je brezdvomno akvafortist Švabinský. Med sodobnimi risarji pač ni nobenega, s katerim bi ga lahko primerjali. Anders Zorn, Whistler, Klinger, Pennell, Brangwyn so močne individualnosti, ki pa hodijo vse druga pota, kvečemu z Brangwynom bi imel Švabinský ravno v svojih najizrazitejših momentih nekaj sorodnega. Njegovo delo je sestavljeno iz več faz, razvidnih že iz same tehnike. Najmehkejši, najčudovitejši je morda mezzotinto „Bíla Kamélie“. Za hip se zdi gledavcu, da je to neskončno popolno delo angleškega osemnajstega stoletja, kmalu pa sledi tej misli nekaj drugega: Rembrandt. Ni to posneman Rembrandt, soroden pa mu je ta umetnik po svojem geniju. In še

poveča se ta zavest pred onimi akvaforti, kjer mu ta mehka, minuciozna tehnika več ne zadostuje, temveč se intuicija takorekoč izbruha v naglo načrtani risbi. „Pietà“ in „Kristus na križu“ sta nekakšen credo tega modernega umetnika. In vsaj za svojo osebo sem prepričan, da je v teh dveh delih precejšen del one husitske mistike, ki je tako vsevladna pri Bileku. Toda med Rembrandtom in Švabinským je bil tudi Goya in vse pridobitve impresijonizma; in tudi te je sprejel Švabinský in jih podvrigel svoji osebnosti. Njegova dela so vedno čudovita, pa najsi že opazuje somračno luč, igrajočo v temnem prostoru na cvetih in listih „bele kamelije“, na nagem ženskem telesu, v laseh, na belih posteljnih blazinah in na fazanovem perju; — najsi riše portret pesnika Sove z globokoza-mišljenim in sanjaviim pogledom; — najsi zasleduje svetlobne učinke na žametasti in svilni obleki, na divanu in na obrazih ženskih portretov; — najsi zasanja pesem o jutranjem zraku v gozdu, ko ustrelji naga Dijana prvo ptico; — najsi se zaglobi v čar poletne noči z zvezdno razsvetlavo, z lučjo, svetečo iz oken kmečke kočje, in svetlobo, razlivajočo se iz svetilke v nedoločne sence visokega drevesa, strmečega v zvezdno tišino; — najsi mu igla nariše harmonijo poldneva, ko trepeče svetloba v vsej daljavi gričev in dreves.

Kako zelo misli svetlobno in koloristično, je pokazal Švabinský v sliki „Poletje“, ki je pravi capriccio barvnih efektov. —

Tudi kiparski oddelek Manesove razstave je zanimiv. Jan Štursa, ki je žel v Rimu obilo priznanja, se predstavlja na Dunaju nekako neenotno: včasih je takšen naturalist, da so njegovi kipi popolne anatomske študije, kakor na pr. kip trebušne plesalke Sulamit Rahn, drugod pa postaja neoprimitivist in arhitektonik ter ustvarja dela velike harmonije. Bohumil Kafka, kipar-poet miru in pokoja, je silen zlasti v svojih portretih, Jos. Mařátka pa je — razen v svojih neoprimitivističnih delih velikih dimenzij — kiparski impresijonist.

Ogromen v svoji posebnosti pa je tudi na tej razstavi František Bílek, četudi je zastopan samo s tremi deli: z lesenim modelom za nagrobni spomenik Beneša Třebižskega, lesenim kipom „Groza“ in reliefom v triptihu iz mavca: „Telo, svet in nebeški obok so človeški duši pretesni“. To je umetnik v svojem slehernem atomu; rafinirana tehnika, s katero so izvršena njegova dela, odgovarja popolnoma finesi čuvstvenega sveta, iz katerega jim je zajeta vsebina in s katero tvori harmonično celoto. Ni slučaj, da je ravno Bílek ilustriral himne O. Březine. Njegova

lastna umetnost je podobna moderni muziki, polni disonanc, prelivajočih se v harmonije, o nečem čudežnem, velikem, preobširnem za naše misli, pojmljivem samo za srce. —

Ti trije umetniki, zastopani na Manesovi razstavi, so si nepodobni kakor noč in dan. Vsi pa so moderni in vodijo češko umetnost v vzporedne toke z evropsko.

*

Ozračje umetnin Poljakov Jacka Malczewskega in Wacława Szymanowskega v Secesiji je popolnoma drugačno. Tudi tukaj je dosegla tehnika sploh mogoči vrhunec, njih svet pa je čisto drug.

Poljska moderna umetnost živi v znamenju dekorativnega baročnega principa. Kakor baročne dekoracije vplivajo drame Wyspiańskiego (— o njegovih dramah se sme govoriti tudi pri slikarstvu, ker je pojmoval scenično umetnost s slikarskega principa —), kar se je pokazalo zlasti zadnjič, ko so igrali ob četrti obletnici njegove smrti v krakovskem mestnem gledišču njegovih deset prizorov „Legion“. Vsa ta poljska baročna poza, poza, ki je odkritosrčna, ker je nerazdružno spojena s poljsko pravdo, pa je polna romantike.

In iz te baročne romantike se da morda razlagati simbolizem Malczewskega. Dunajčani so poznali dozdej samo njegovega učenca Vlastimila Hoffmanna, čigar poljske Madone so se takoj vsakemu prikupile. Zdaj pa se je pokazal mojster sam, ki zavzema na Poljskem eno vodilnih mest v umetnosti, a ni razstavil niti svojih najznamenitejših del. Morda s preudarkom.

Občinstvo in kritiki imajo namreč to lepo navado, da vtikajo takoj vse umetnike v gotove predale z določenimi napisi. In Malczewskega uvrščajo seveda takoj med „idejne“ slikarje, čeravno mu delajo s to šifro veliko krivico.

Malczewski je predvsem Poljak, Poljak z dušo in telesom in zre na ves svet skozi prizmo duše svojega naroda, kar se ponavlja pri vsakem velikem umetniku. In četudi mu uhaja včasih fantazija v pokrajine, kamor ji ne moremo slediti, ostaja delo še vedno tako polno umetniških kvalitete, da nam tudi to zadostuje.

Malczewski ni bil vedno simbolist. Začel je z realizmom, nadaljeval z nastrojnim slikanjem in prešel slednjič k simbolizmu. V bistvu pa je ostal vedno isti: izražal je z barvami vedno samo to, kar mu je narekovala duša, kar je trpel, živel in sanjal. Snov zajema svojim slikam in celo portretom iz idealnega sveta. In zdi se mi, da je za tega modernega kristjana-pogana najbolj tipična mala

slika na dunajski razstavi, imenovana „Umetnikova molitev“. Sredi šumečih, zlatih njiv sedi na kamenitem piedestalu živa mlada Madona z moderno frizuro na glavi in detetom v naročju, okoli nje pa trgajo po polju Favni poljske cvetlice ter jih polagajo v šopkih na oltar, pred katerim se sklanja v molitvi umetnik in stoji kraj njega fantastično bitje — pol mlada žena pol Himera, za njo pa Pegaz s sinjimi krili . . . Ta slika je že sama ob sebi pesem, ki ničesar ne ilustrira, ker se kaj takšnega sploh ne da izraziti z besedami, ampak samo z barvami. In to je ravno težkoča pri presojevanju teh slik: toliko globin je v njih, da se mora človek šele preboriti do umetniških kvalitiet in vendar so te tudi Malczewskemu prva stvar. Forma je pri njem vedno jasna in določna, tehniška pa tako obvladana, da se pri njem materijala sploh ne čuti, ker je izgubil vso težo.

Ni slučaj, da se ta vizijonar tolikokrat stika s Słowackim. Kakor temu romantiku, se izpreminja tudi njemu vsak vtis in doživljaj v vizijo; toda pri Słowackem ostaja ta vizija vedno vizijonarna, Malczewski pa jo predstavlja v obliki konkretnega simbolizma.

Čudoviti so zlasti njegovi portreti. Ko slika svojo sestro, so mu ozadje zrele žitne njive s tiho vasico na obzorju, ob strani zamišljene žene pa stojita krilata otroka, igrajoča se s kobilicami in kačjimi pastirji. Svojo hčer postavlja v pomladansko naravo s krilatimi konji v ozadju, svojemu malemu sinu daje lutnjo v roko, samega pa se slika v srednjeveškem oklepu sredi narave s širokim obzorjem. Autoportret igra v njegovem oevvru sploh veliko vlogo; kakor Rembrandt se neprestano opazuje v vseh mogočih situacijah in pod vsemi mogočimi vtisi, kakor da bi hotel do dna izčrpati vse, kar mu klije v duši in v čuvstvenem valovanju. Kadar zasanja o svojem narodu, se mu zbudi pesem o Sibiriji v duši in takrat se skoraj vedno snide s Słowackim. Ellenai, ta brezprimerno idealna ženska postava iz poema Słowackega „Anhelli“, vstaja pred njim in umetnik jo spremlja na vseh njenih potih: ko jo privede usoda k Anhelliju — na paši sredi severnih jelenov — ob hipu njene smrti v sibirski juhti, ko se razlivajo njeni zlati lasje čez jelenje kože in igra razsvetljava severne noči na njenem obrazu. — Včasih pa zasanja poem, ki mu ni besed: plameneč kerub stopa iz vse-mirja in na njegovih mavričnih krilih se smeje nago žensko telo . . .

Resnost, s katero hodi za svojimi cilji ta umetnik, označujejo menda dovolj njegove lastne besede: „V očigled različnosti današnjih smeri iščejo umetniki nestrpno skrajnosti mesto lepote; ker ne za-

upajo svojim lastnim silam, ker se ne zavedajo, na čem polega avtoriteta umetnosti, postajajo epigoni modernih slikarjev in pozablajo, da moderna obleka ni identična z lepim telesom.

Kar se pa tiče njegove simbolike: je velika umetnost vedno simbolistična v tem pomenu, ta umeva vsak pojav kot znak, kot viden izraz vseh onih nevidnih globin, nad katerimi je vse samo val sredi morja skrivnosti . . .

Drugi gost iz tihega Krakova je kipar Wacław Szymanowski. Začel je bil svojo pot kot slikar, kjer je žel kot realist odkrito priznanje, ko pa se je pozneje pojavil s svojimi kiparskimi deli, je zadivil celo poljsko javnost. Njegovo „Materinstvo“, razstavljeno tudi v Secesiji, in „Mickiewicz po improvizaciji“ sta bili naravnost oznanjenji silnega genija iz sveta čiste umetnosti; skupine, ki jih je razstavil zdaj na Dunaju, ga uvrščajo že same med najznamenitejše živeče umetnike. Tudi on je šel skozi vso moderno šolo in obvlada material do najvišje popolnosti, ostal pa je pri vsem tem tudi Poljak, romantik, a obenem do svoje najmanjše mišice plastik, plastik v sleherni kretnji in potezi. Seveda je bil pred njim Rodin in si ga brez tega mojstra sploh ne moremo misliti. Toda Rodinova umetnost mu je dala le impulz in mu pokazala pot, a ga ni spravila niti za hip iz ravnotežja. Szymanowski je vedno in povsod on sam in je vtisnil vsakemu svojemu delu neizbrisen pečat svoje osebnosti.

Kakor impresijonistična, v plastiki skoraj nemogoča študija vpliva njegov divni „Erlkönig“, originalni in polni življenja so njegovi portreti. Umotvora, ki pomenjata vrhunec njegovega delovanja, pa sta: leseni model za Chopinov spomenik v Varšavi in „Vavelski pohod“.

Chopin sedi pod velikim drevesom in zamišljen posluša šum njegovih vej. (— Spomenik bo stal na nizkem griču nad ribnikom sredi velikega parka. —) Brezdanja poezija veje iz te umetnine. Veter, ki se je zapel v Chopinov plašč, je sklonil tudi veje, da so se znižale in trepetajoč šumijo, da je postalo glasbenikovo obličje en sam izraz napetega pričakovanja in sanjavega poslušanja ter se je sama dvignila desnica, kot da bi hotela udariti v tipke. — To delo je po svoji harmoniji naravnost klasično in v sleherni točki tako plastično, obenem pa tako osebno pojmovano, da se ni čuditi, zakaj je določila mednarodna jury ravno Szymanowskemu prvo nagrado.

Še ogromnejši pa je „Vavelski pohod“. Vavelski grad se zdaj restavrira in Szymanowski mu je izsanjal čudovit okras. Na

galerijo, ki spaja grad s katedralo, je sklenil postaviti 32 m dolgo kolosalno bronasto skupino, predstavljajočo celo poljsko zgodovino. Iz grobov poljskih kraljev vstajajo zgodovinske postave preteklosti in romajo v grad, „začarane v poeziji preteklosti, neme, toda prepričevalne“, kakor pravi umetnik sam v katalogu.

„Kralji in vojskovodje“, nadaljuje, „narod in učenjaki, vse, kar pomenja življenje poljske minulosti, vse gre mimo gledavčevih oči ne kot realni svet, ne kot lepa in umetno izvršena plastika, temveč kot velike bronaste sence preteklosti, kot kolosalna vizija silnega in individualnega naroda, mogočne države, ki je oznanjala svojo veličino in življenjsko energijo v neprestani delavnosti.“

Ali se je posrečilo umetniku najti za svoj sen primerno umetniško obliko?

Da. — Morda imajo sicer oni prav, ki trdijo, da ta skupina ne bo vplivala enotno s celoto gradu, toda — ali tvori morda strop Sikstinske kapele harmonično celoto s stenskimi slikami quattrocentistov? „Vavelski pohod“ se sme smelo šteti med največja dela umetnosti vseh časov; le malo jih je, ki bi bila tako ogromna po svoji koncepciji in izvršitvi, kakor je ta bronasti poem o poljski preteklosti.

Kakor posebljena elementarna sila stoji oprt na svoj meč Boleslav Smeli, zroč na svojega neizprosnega, smrtnega nasprotnika škofa Stanislava, za katerim se gnete narod; veličasten in samotni stopa Kazimir Veliki, in polna globoke melanholije sledi njegovemu možu Jagiełtu lepa kraljica Jadviga, ozirajoča se v stran, kakor da bi hotela še enkrat ugledati svojo ljubezen in srečo, ki jo je žrtvovala domovini. Humanisti se živahno razgovarjajo med sabo, obdana od služabnih deklic stopa ponosno Bona Sforza za svojim možem Zigmuntom I.; polna brezprimerne poezije je skupina Zigmunta Augusta in Barbare Radziwillove. Kralj Batory stoji sredi gruče plemičev in krilatih vitezov, pred vsemi pa stopa Zigmund III., zadnji vavelski kralj, in pred njim vodi celi spreved visoka ženska postava — Usoda.

Človek ne ve, v katero izmed teh štirideset postav naj upre oči: v gručo humanistov, v obraz kričočega kmeta, v mehke linije mladih deklic, v kraljico Jadvigo? V ogromno postavo Skarge? Tudi če gledavec ne bi vedel, da ima pred sabo kip onega moža z ognjenim, a krvavečim srcem, ki je prorokoval padec Poljske, bi ugani, da je to dantejska narav z ranjeno dušo; demonska mogočnost in sila bije iz nje.

Poznim rodovom bo govorila ta bronasta vizija o poljski zgodovini, pa tudi o umetniku, ki mu je bilo usojeno, da je lahko povedal, kakšno peklo in nebo je nosil v svojem srcu.

* * *

Te vrstice so samo kratka oznaka vtisov teh dveh razstav. Hotel sem z njimi samo zbuditi zanimanje za delovanje nekaterih čeških in poljskih umetnikov. Za temi so še legije drugih. Kdor se hoče z njimi bliže seznaniti, se mora vanje zaglobiti in jim predvsem priti vsaj do polovice poti — naproti.

Felician:

Kmet Elija.

1.

Iz skednja je stopil kmet Elija, pogledal je proti nebu, šel čez dvorišče in mislil:

„Deset mernikov sem sejal kot Brtačev, gnojil sem in oral, ni mi pobila toča, toda pripeljal je Brtačev tri voze snopov, tri polne voze, jaz le enega in tisto malo, ki leži še na njivi . . . Čudno je to, čudno . . .“

Upognila so se mu kolena, omahnile roke, in glava se mu je globoko povesila.

Dvignil je počasi pogled in videl je domačo streho. Rodil se je in živel pod njo; imel jo je že njegov oče, ded in dedov dedje.

„Ni velika naša hiša,“ je pomislil Elija, „sosed ima večjo in lepša je, tudi trdna je bolj . . .“

Začul se je ropot od sosedove hiše. Kakor da bi škripala kolesa, kakor bi se napenjali konji, da potegnejo voz, naložen do vrha in čez mero.

Eliji se je skrčil meziniec na roki in stisnili so se zobje.

„Spravljajo v žitnice . . .“

Mana, njegova žena, se je vrnila od sosedu. Stopila je v hišo in mu sledila s pogledi, ki so bili radovedni in polni mržnje. Močna ženska je bila in ne brez lepote. Njeno lice je razbrazdal čas, ali ostala je na njem zdrava rdečica.

Elija je zagledal svojo ženo in strepetal je po vsem životu; obšlo ga je neprijetno.

Mana se je zasmejala. Začutila je, kakor že večkrat, stud in tajno sovražstvo do moža, ki mu je obljubila večno zvestobo.

„Slišiš?“ je dejala, „Brtačev je pripeljal tri voze. Vozil je s tistima rdečima, lepa sta, močna in debela, kakor jih je malo . . .“

Elija se je ozrl. Slišal ni besedi, toda razumel je misel:

„Tri voze in vozil je s tistima rdečima, dve leti sta stara.“

Nakremžil se mu je obraz, kakor bi hotel zajokati in zarohnel je:

„Molči, stara! Nehaj!“

Ali že tisti hip mu je bilo žal; zlezal je v dve gubi in obmolknil. Žena je namrdnila ustnice.

„Dedec sitni in neumni . . .“

Rekla je in se prestrašila besedi. Molčala sta oba; Mana je šla v kuhinjo, Elija je stopil v izbo.

V hiši na mizi se je kadilo iz sklede. Trije otroci so že sedeli na klopi in poželjive ter lačne so jim bile oči. Ded je strkaval pipo na tla; z očmi je lovil žlico, ki mu jo je porinila snaha. Hlapec Anza je imel obe lakti uprti ob mizo in brado ob dlani. Mlad je bil in orjak. Elija je sedel trdo na klop, da so zaškripale deske. Spustil je trdo roko na mizo in prijel za žlico. Nemo je naredil križ in zamahnil ženi:

„Moli!“

Žena je molila in zajeli so.

Govorili niso ničesar, tudi otročjega krika ni bilo. Mana se je ozrla v hlapca. Anza je povzdignil oči in pogledi so se srečali; tedaj se je zazdelo obema, da je Elija dvignil glavo. Nerodno je bilo hlapcu in kri mu je silila v lica. Potegnil je s prsti po laseh in po obrazu ter izpregovoril:

„Brtačev je našel za tri voze . . .“

Elija je temno pogledal.

„Kaj nam mar, kaj Brtačev . . .!“ je siknil skozi zobe in ni izgovoril do konca. Položil je žlico na mizo in vstal; v veži je zajel s korcem vode in pil z žejnimi požirki.

2.

Svitilo se je in tišina je vladala še povsod, ko se je vzdignil kmet Elija iz sena in stopil na dvorišče. Pomenca si je oči in postal; zadovoljno je ogledoval nebo, kajti kazal se je lep dan. Šel je klicat hlapca in ženo.

„Anza, na noge, dan je!“

Anza je vstal in zaspane so bile njegove oči.

„Mana, pokonci! Stopi, da skuhaš; solnce gre že čez hrib.“

Mana je vstala, nevolja se ji je brala na licih in tihe besede:

„Še v noči sitnari . . .“

Elija se je čutil krepkega in mladega in bil je vesel. V hlev je šel krmit živino in lepo ji je govoril. Zaokrožila so se mu usta na smeh, kajti živina je bila lepo rejena. Hitrejše se je zasukal, nametal je v jasli sena sivcem in nastlal liskam. Nad domom se je kadilo, v kuhinji je živahno vrelo in kipelo v loncih. Plamen na ognjišču je plapolal visoko pod obok, ki je bil kakor s črnim žametom prevlečen; skozi malo lino je silil dan. Mana je sedela na nizki stolici, ob vratih je slonel hlapec Anza, narahlo upognjen. Oči so se mu zagreble v plamen in molčala sta oba.

Začule so se stopinje Elije in zdramila sta se. Elija je godrnjal, kajti palila ga je jeza.

„Vse sam, vse le sam . . . Anza! Kje pa si? Naprezi! Mana, zasuču se!“

„Ah, čarovnije ne znam . . . Moj Bog!“ . . .

Vzdignilo se je solnce izza hribov in razpršile so se meglice. Rodil se je dan, kakor jih je malo. Golobi so se spustili iz golobjakov, krožili so nad streho, da se je svetila njih srebrna perot.

Pred vežo na dvorišču sta stala vola, ki ju je hlapec Anza napregal. Elija je stopil iz veže, žena je prišla za njim in se zagledala v jutranje nebo.

„Srečno hodita!“ . . .

Elija je zamahnil z roko, sedel je na voz in hlapec mu je prisedel.

„Sveti križ božji . . .“ je mrmral Elija.

Mana je stala še dolgo na pragu in strmela za njima, da je izginil voz za lesa. V očeh ji je obvisela sosedova češnjaja. Med zelenjem je žarelo rdeče cvetje, kakor bi viseli sočni rdeči grozdi in se spenjali po vejah.

„Moj Bog, kako se vara človek! . . . Samo orumenelo listje v solncu, drugega nič . . . Moj Bog, kako si star, Elija!“ . . .

Vrnila se je v kuhinjo, razbrskala je pepel in žerjavico in postavila za družino . . .

Poldne je bilo. Mana je stala na pragu, najmlajši otrok jo je držal za krilo in kričal. Elije in hlapca še ni bilo od nikoder. Mani so zaplamtele oči in togota ji je žarela iz njih.

Obedovali so brez gospodarja in brez hlapca.

Solnce se je začelo večati in rdečiti, dokler ni utonilo za gričem. Od severa je zavel blagodejen hlad. Nedaleč od doma je

romal po klancu kmet Elija sam; ne hlapca, ne voza ni bilo ž njim. Bil je bled kakor zid in ustne so mu bile kakor domače platno. Stopal je razoglav, tresle so se mu roke in noge, tresel se mu je ves život in redki lasje so mu bili razmršeni. Dospel je vrh klanca in razgrnil se je dol pred njim. Na polju je dehtela detelja, dehtela je ajda, zibala se je pšenica, mrmrala je rž. V večernem mraku je videl domače lipe, svoj dom. Pospešil je korak. Mali Tonček se je igral na dvorišču in ga je videl.

„Atej, atej . . .!“

Prileteli so vsi na prag.

Tedaj je Elija zavil na dvorišče.

„Moj Bog, kje pa hodiš?“

Elija je gledal v tla kakor obsojenec.

„Kje je pa Anza?“

Elija je premeril svojo ženo in izpregovoril z mirnim glasom:

„Pride.“

„In voli in voz?“ je vprašala žena.

Zatrepetal je.

„Vola? — Ubita!“

„Jezus, Marija!“ je viknila Mana in najmlajši otrok je zajokal.

Elija se je zavedel. Kakor da se je prebudil iz sanj, izpregovori:

„Splašila se je žival. Peljala sva z Anzo po Strmcu; voz je bil naložen, težak . . . takrat se je splašila žival . . . Skočim na stran, Anza na drugo . . . Šlo je po klancu . . .! Hitrejše, vedno hitrejše . . . spustim se v tek . . . postojim . . . zdaj, zdaj . . . izginilo je vse. Trde so mi postale noge, temno je bilo okrog mene . . . S travnikov so prihiteli ljudje. V globočini pod Strmcem je ležalo vse razbito, žito razmetano. Tulil je vol, ves je bil polomljen . . .“

Mana je zajokala.

„Kje je Anza?“

„Živ in zdrav je ter še pride.“

Elija je pripovedoval:

„Na meji je sedel Brtačev in me gledal . . . Ubil bi ga bil takrat, tako mi je bilo. ‚Kaj pa hočeš?‘ zakričim. ‚Nič,‘ odgovori. Videl sem, kako mu je šlo na smeh . . . privoščil mi je . . . o seveda, privoščil . . . Slišal sem, ko je rekel: ‚Prst božji‘ . . .“

Žalosten večer je bil. Elija je legel na jaso pod češnjo in se zatopil v težke sanje. Pri sosedu je trkal berač; platneno malho je imel čez glavo, sive lase in sive oči . . . Odprla so se vrata. Brtač in njegova žena sta se začudila: „Ti, Elija?“ —

Spel se je pokonci; počiti je hotelo nekaj v njem. Na ušesa mu je donel smeh: „Ti, Elija?“ In slišal je, kako škripljejo težka kolesa, kako ječe osi, slišal je pokanje biča in vesel glas . . .

Razprostrl je svoje žilave in koščene roke proti sosedovi hiši; njegov obraz je bil grozeč, oči divje in strašne . . .

3.

Na nebu so se kopicili črni oblaki, pripravljalo se je na nevihto. Kadar se je prikazala luna izza oblakov, so vstale po vsem nebu orjaške črne pošasti in njih groza je segala od nebes do zemlje.

Elija je ležal nepremično na svežem senu in strmel v nebo. Pod njim je težko dihala goved, okoli njega je vonjala planinska paša.

Završalo je nekaj, zbudilo se je listje, zavel je veter od nekod in zaječal je globoko ob oglu. Elija je pomislil:

„Dež bo.“

Mrazilo ga je. Z obema rokama je posegel po senu, da bi se zakopal vanj. Zastala mu je sapa, kakor bi se nekdo plazil, se mu je zdelo. Minuto je napeto poslušal: vse je bilo tiho. Odel se je s senom in bilo mu je prijetno. Završalo je drugič in tretjič, kmalu je tulil vihar med vejami in ob slemenu; slišal je, kako so padala jabolka z drevja.

„Vse sadje mi otrese,“ si je mislil.

Zadremal je.

Sedela sta pri peči, on in Mana. Molčala sta, na mizi je brlela luč; plamen je trepetal, da je bilo videti, kakor bi lizala senca po steni.

„Ali slišiš?“ je vprašala.

„Slišim — a kaj zato?“

Nekdo je peljal s parizarjem, težko so škripala kolesa, žvižgal je bič . . .

Odprl je oči.

Zabliskalo se je nad daljnimi gorami in čez dolgo je zagrmelo zategnjeno in natiho, da bi človek zaspal.

Elija je zatisnil oči.

Pust dan je bil; iz oblakov, ki so segali skoro do tal, je pršilo. Pred njim je ležala ravnina, dolga in široka. Hrast je kipel sredi ravnine pod visoko nebo in pod njim je sedel pastir v haljo zavit. Piskal je na piščal, Elija je poslušal; bila je žalostna, žalostna pesem. Zazdelo se mu je, da je jesen in začudil se je: že jesen?

Travnik je bil močviren in udiralo se mu je do kolen. Počival je Elija, nikamor ni mogel več. Misлил je:

„Sosedova last . . . njegova posest . . . sosedova. On ima, jaz pa ne. Tako je in nič drugače . . . da, on, jaz ne . . .“

Misлил je Elija in pozabil sproti vse misli. Stal je na klancu in vola sta drvila v prepad. Obtičal mu je glas v grlu, pogledal je okoli sebe; na meji je sedel Brtačev in se smejal. Elija je vzdignil preteče roko ter — se zbudil.

Pod njim je sanjala živina, vihar se je zaganjal v hišo, da se je treslo tramovje; težke kaplje so padale na opeko.

Razlil se je ogenj po vsem nebesnem oboku. Zableščalo se je Eliji, da je z dlanjo zakril oči. Stresla se je zemlja od groma. Spreletelo ga je in zatisnil si je ušesi, da bi ne slišal.

Kakor sama je prišla misel:

„Treščilo je.“

In zavpil je kakor obsedenec z močnim glasom:

„Treščilo je, udarilo je v soseda.“

In v glasu njegovem je bil kronot in želja in strast in obup in groza; to ni bil človeški glas.

Pod njim v hlevu je zamukala goved.

Eliji je bilo, da bi planil, da bi vpil, da bi se smejal; toda premagal se je. Vstal je počasi in se plazil kakor tat. Tiho je splezal po lestvi navzdol na dvorišče. Stal je na dvorišču in gledal, kdaj se posveti nad sosedovo streho. Četrť ure je stal in ni pričakal. Ves premočen se je zdramil in se plašno ozrl naokrog; zdelo se mu je, da se mu nekdo roga in jeza se ga je lotila.

„Čakaj, hudič . . .!“

4.

Elija je ležal tri dni in tri noči po listi noči; četrti dan pa je vstal, šel na semenj in kupil nov par volov. Navidez je začel staro življenje, a v resnici se je spremenil. Postal je molčeč, privoščil je malokomu besedo. Ni se zmenil za ženo, pogledal ni otrok, nad hlapcem ni več vpil. Večkrat je sedel na dvorišču in premišljeval po cele ure. Mano je začelo skrbeti, da je nekoč zvečer poklicala hlapca.

„Anza, slišiš, naš kuha nekaj! Bojim se.“

„E, kaj —“ jo je zavrnil hlapec in zresnilo se mu je oko . . .

Elija in hlapec sta orala. Pooblačilo se je zjutraj nebo, sive megle so se podile že ves dan po njem. Zemlja je bila suha, da se je kadilo iz nje.

Oba sta bila prašna in nevoljna.

„Dosti za danes,“ je dejal Elija proti večeru; prej ni bil izpregovoril vse popoldne besede.

Hlapec je izpregal, Elija si je brisal znoj s čela; zakašljal je in pogledal hlapca prav v oči.

„Anza!“ je dejal.

„Kaj?“ je vprašal Anza.

„Kaj imata, ti in pa moja žena?“

„Jaz in pa vaša žena?“

„No, ti . . .“

Nastal je mučen molk. Čez nekaj časa je izpregovoril hlapec:

„Nič!“ in se je obrnil v stran.

Elija se je nalahko nasmehnil.

„Anza! Jaz nisem slep . . . Ženi domov!“

Hlapec je odpeljal vole. Elija se je zravnal, segel si z roko v brado in pogled mu je splaval po ravnini. Dolgo časa je stal tako in pokimal včasi žalostno z glavo: Nenadoma se je divje zasmejal.

„He, he, zahvali Brtača, da te ne spodim in ubijem! Brtača, da! Toda . . . Brtač, rodil je naju isti čas . . . tebi rodi njiva pšenico, meni osat . . . tebi smeh, meni jok . . . ti visoko, jaz niže za ped in še več . . . žena me goljufa s hlapcem . . . Jaz pa pravim: „Brtač, isti čas je naju rodil . . .“

Tako je mislil Elija in bilo mu je, da zblazni.

Postalo je hladno. Objel ga je jesenski veter in napotil se je proti domu. Na vasi je mukala goved, ki se je vračala s paše. Njegov dom je bil zapuščen.

„Kje je Mana?“ Ustrašil se je.

Stala je pod kozolcem, in hlapec jo je držal okoli pasu. Elija je videl, da je jokala in čul je šepetanje hlapca.

„Tako?“ je mrmral. „Že davno se mi je zdelo. Resnica torej? . . . Resnica . . .“

Prijel se je za čelo.

„Če je tako, potem mi pomagaj Bog!“ je sklenil starec Elija in ni rekel besede več. Obrnil se je molče, stopil v hišo in prižgal luč.

5

V žganju je hotel vtopiti Elija svojo boleost in strast.

Na rebri, eno uro od vasi, je samevala lepo pobeljena hišica in kmetje so romali v trumah k njej. V desnici nad vrati je bil vžgan napis: žganjarna, in v vetru se je zibal suh smrekov vršiček, znamenje gostoljubja.

Elija jo je primahal, oprt ob palico in s povešenim pogledom. Pomišljaj ni prav nič; sklonil se je in vstopil skozi nizka vrata.

„Mir vam bodi,“ je dejal in vrgel kučmo na veliko zeleno peč.

„Bog daj,“ je donelo od vseh strani.

V prostorni izbi so bile tri mize in nad vsako je viselo nebroj svetih podob in odpustkov. Ob mizah so stale dolge lesene klopi in na klopeh so sedeli kmetje. Kozarčki so se smejali pred njimi, polni žgane pijače. Kmetje so jih nagibali pogosto, in Elija je zvrnil prvega na dušek ter poklical krčmarja.

„Žganja mi prinesi! Kaj boljšega!“

In tako so sedeli, peli in pili. Elija ni bil navajen pijače, zato se je upijanil.

Kmetje so prihajali in odhajali. Prišel je Brtačev, in ko ga je Elija zapazil, je udaril z roko ob mizo, da je zažvenketalo.

„Zdaj mi gremo!“ je zavpil naglas in se potrkal na prsi. „Zdaj mi gremo!“

Kmetje so imeli majhne oči in so si mežikali. Eni so pravili: „Pijan je kakor žaba,“ in drugi so vpraševali: „Kaj mu je?“

Med njimi je hodil krčmar in je točil. —

Razorano je bilo polje in spuščali so se črni ptiči v jatah nanj. Hodili so po brazdah in kljuvali, zdajci so vzdignili krik in splavali pod nebo. Tuintam se je plazila po brazdah črna senca. Kopal je kmet z motiko in glava mu je tiščala v črno prst, med dolge enolične razore . . .

Elija je hitel in ni se oziral nazaj; pozabil je na vse, veselja in zadovoljstva je bilo polno njegovo srce.

Streljaj za njim je šel Brtačev. Skoro rejen je bil, sivih oči in rumenkastih vlažnih brk.

„Miha, stopi, da bo družčina!“ je dejal sam pri sebi in pospešil korak, da se je vzdignil oblak prahu za njim. Kmalu je dohitel Elijo, ki ga ni opazil. Položil mu je roko na ramo.

„Kam pa bežiš tako hitro?“

„Bežim?“

Prestrašil se je Elija in široko so se mu odprle oči; zapičil jih je v soseda ter čakal. In nagnil se je bolj, kakor je bila njegova navada.

Prestrašil se je tudi Brtačev Miha.

„No, stopiva, stopiva, dolge so že sence . . .!“

Zdramil se je Elija; solnce je bilo že blizu gričev.

„Da ti povem: Midva nimava nič opravka! Jaz svojo pot, ti pa svojo!“ . . .

„Kaj si nismo sosedje?“

„Sosedje ali ne!“

„A tako?“

„Tako!“

In Brtačev je podvojil korak, da se je dvignila megla prahu za njim.

Elija je prišel domov z razžarjenimi očmi, da ga Mana še ni videla takega. Šel je v hlev in nato v hišo. Po sobi je stopal iz kota v kot, sedel je k peči, vstal je, stopil k oknu in se zazrl v motne šipe. Sklenil je roki in kakor v molitvi jih je povzdignil k nebu.

Polagoma se je stemnilo; poklical je ženo Mano.

„Mana, da mi ne greš več k Brtaču!“

„Zakaj ne?“

„Ne maram . . . ne trpim . . .“

Elija se je zaničljivo posmehnil.

„Mana!“ je izpregovoril čez dolgo tiho in proseče. „Mana, zakaj me goljufaš še ti? . . .“

Zajokala je. Prižgala je svetilko in se s strahom ozrla v moža; spreletelo jo je mrzlo. Sredi sobe je stal Elija, držal je roki ob bokih in se smejal.

„Brtač grize . . . grize kakor pes . . . Brtača udarim . . .“

6.

Jesensko solnce je opajalo zemljo. Puhtelo je iz njiv, spal je travnik, počival je gozd.

Elija je hodil po polju in mirno mu je bilo v duši. Postaral se je za leta; hodil je kakor siv starček in tresla se mu je roka.

„Oče naš, ki si v nebesih . . .“

Prestal je; vse okoli njega je bilo tiho, da se ga je lotil strah, da se mu je ustavila noga in je zadrhtelo onemoglo telo.

„Oče nebeški! . . . Kaj sem storil?“

Plah pogled je šinil prek senožeti. Elija ni verjel lastnemu glasu, ker tak še ni bil nikoli.

„Storil še nisem.“

Pod goro, kamor so komaj nesle oči, je bil studenec; razlil se je v davnih, neznanih časih po travniku in polju in od tedaj je bila načrtana njegova pot med vrbami in bičjem po široki dalji. Molče je šel svojo pot dan za dnem in kalna je bila njegova voda. Eliji je potok kazal pot skozi vas. Trije topoli so kipeli pod nebo. Zagledal je streho med drevjem . . .

„Sosedova je . . . Brtačeva . . .“

Oblil ga je mrzel znoj. Ozrl se je, žive duše nikjer.

In začul je glas, kakor bi prihajal od neba, kakor bi vstajal iz vode.

„Elija! Zakaj se skrivajo tvoje misli? Elija!“

Oblak je zakril sonce in nebo je bilo pokrito z motno kopreno. Kmetje so bili na polju in spravljali zadnje pridelke.

Elija je stal za sosedovo hišo . . . Črnkasto grozdje se je smejalo v brajdi, petelin je vodil kokoši po dvorišču, golobje so sedeli na strehi in trije otroci so se igrali na dvorišču.

Otroci so zapazili Elijo, ki je molčal.

„Oča, oča!“

„Tiho, otroci, tiho pravim!“

„Oča, mati nam prineso hrušek!“ so kričali.

Elija se je razjezil.

Brtačev Francek mu je pokazal jezik in začel kričati na vse grlo.

Elija je pograbil krepelce ter ga zagnal za otroci, da so se razkropili. Prevzelo ga je sladko čuvstvo.

„Otroci so zažgali . . .“

Neznan glas se je oglasil:

„Ti, Elija!“

Ozrl se je, stal je sam in oči so mu divje svetile.

„Nisem hotel . . . ne morem . . .“

Pomaknil se je bliže k veži in dihal je težko.

„Miha, ali si doma?“

Odgovoril mu ni nihče.

„Ni ga.“

Na dvorišču je ležal kup slame, zraven je stal napol naložen voz. Elija je potegnil žveplenko ob hlače; žveplo mu je prišlo v sapnik, da je zakašljal in vrgel. Pokadilo se je prav malo in v trenutku se je dvignil plamen pod nebo.

„Storjeno je, Elija!“

Prijel se je z obema rokama za glavo in je zatulil kakor zver.

„Gori!“

Postal je za trenotek in šepetal:

„Jaz nisem, jaz ne . . .“

Na polju so kmetje pustili delo in tekli v vas.

Elija se je spustil v tek in bežal domov. Šel je v hlev, objel vola z obema rokama okoli vratu ter zajokal.

„Jaz nisem, jaz ne . . .“

Jos. Premk:

Krona v višavi.

I.

Golorok in še ves zaspan je prilezel tisto jesensko jutro Jakob Klander na vežni prag in gledal nizdol po dolini zlatopoljski, ki je bila še vsa ovita v jutranjo meglo. Pomencal si je parkrat oči, pa ni mogel razločiti drugega, nego tistih par črnkastih streh, ki so se videle iz megle kakor velike krtine.

Kokoši, ki so zaslišale škripanje vežnih vrat, so prihitele izpod kozolca in skednja, pa Klander se tisto jutro ni dosti zmenil zanje; vrgel je med nje par krušnih drobtin in je odšel počasi proti hlevu. Ko je odpahnil težka vrata, je puhnila iz hleva gorka sopara, ki se je počasi razgubila v mrzlem jutranjem zraku. Na desni strani je stala goved — pet glav in mlado tele; nato pa je stopil Klander na drugo stran, kjer sta hrskala konja. Pogledal je v jaslji in je jezno nagubančil obraz, nakar je naglo postopil na konec hleva in zlezal po lestvi navzgor.

„Lenoba!“ je zakričal, ko je stal na predzadnjem klinu in gledal srdito tja nekam v temo. „Hoj! Ali boš spal do sodnega dne!“

V slami je nekaj zašumelo in nekdo je odgovoril nerazločno in mrmraje.

„Dan je! Vstani!“ je vpil Klander še dalje. „Kdaj si pa konjem položil? Ali nisem naročil, da jima daj tudi enkrat po noči? Boš krmil mar tedaj, ko bo že skoro treba napreči! Grdoba“ — je godrnjal še po lestvi nizdol — „ga je že zopet zibalo žganje, da se ne prebudi, pa če bi bilo Zlato polje vse polno Turkov.“

Nato je odvezal konja in ju gnal počasi čez travnik proti koritu. Tam je sedel na grčav štor in se zagledal nekako zamišljeno v kozolce, ki so se vrstili v ravni vrsti tja do hriba, ker čisto na koncu zlatopoljske doline, že nekoliko v bregu, se je nahajalo Klandrovo posestvo.

Četrť ure niže v dolini je stala vas; Klandrova hiša pa je samotarila v tem gorskem kotlu, kakor da sanja ločena od drugih nemoteno veličast in krasoto sinjih gor, ki so jo obdajale kroginkrog v mogočnem vencu. Zadať za hišo se je vzpenjal v brdo vinograd in tja je gledal tistikrat Jakob Klander in štel na prste, koliko let je že minulo, odkar ga je zasadil.

„Štiriindvajset, petindvajset,“ je mrmral in potegnil parkrat z levico po zgubanem, zagorelem čelu — „da petindvajset let je minulo letos. Petindvajset let je minulo, odkar sem ga zasadil in takrat je bil Dominik zadnjikrat doma. Petindvajset let je minulo“ — je mrmral venomer in se oziral zamišljeno naokrog, kakor da hoče natanko pregledati, kaj se je vse izpremenilo od takrat . . .

Sem od hleva je počasi primencal hlapec, par slamnatih bilk mu je še tičalo v kuštravih laseh in stari Klander se je ujezil iznova.

„Spiš kakor polh!“ ga je ozmerjal. „Ali naj grem z lačnim konjem na postajo?“

Hlapec je pogledal zaspano doli proti vasi in je našobil spodnjo ustnico.

„Saj je še zgodaj, megla je še vsa pri tleh — lahko še nakrmim,“ je zamomljal. „Cesta pa je lepa, v dveh urah ste tam.“

Nato je odpeljal konja proti hlevu, Klander pa je odšel počasi navzgor ob potoku.

„Hoj!“ se je spomnil naenkrat in je zakričal, da je odmevalo od brda. „Koleselj osnaži! Zadnjič, ko si vozil župnika, je bilo blato, in tisto rdečkasto odejo pogrni čez kozla, ki je v shrambi na moji postelji!“ je dostavil in odšel zopet dalje.

Hlapec je nekaj odgovoril, pa Klander ga ni več slišal, ker je tisto jutro mislil tako različne in težke misli, kakor že dolgo ne . . .

Trikrat se je prebudil ponoči in vselej je stopil k oknu, pa se ni hotelo zdaniti, in noč se mu je zdela dolga kakor še nikoli. Naposled je vendar dočakal dneva, a sedaj se zopet vlačil po dolini ta umazana megla, in solnce spi še nekje globoko tam za gorami, kakor da je pozabilo na dolino zlatopoljsko in na osivelega Klandra.

Na koncu slivnjaka je sedel na vegasto klop, prekrizal roke, na prsih in pazno motril vrhove bližnjih hribov in sivkasto meglico, ki se razvlekla čez nebo, kar Klandru ni bilo nič kaj po volji. Kajti stari Klander je vedel po dolgoletnih izkušnjah, da se vreme kaj rado skazi, ako je Sv. Miklavž v megli in Sv. Ana na sosednem hribu ovita v tisti sivkast dim, ki se dviga zjutraj iz gorskih kotlov. Zato je jezno nagubančil zagorelo čelo in se ozrl na drugo stran, od koder je pričakoval solnca. In drobne sivkaste oči so se mu zasmejale, ker visoko gori pri Sv. Ambrožu se je zasvetil zvonik, potrošen z zlatim prahom, in na sosedu Očaku se je raztegnilo čez borovce in smreke in čez ves topi vrh kakor vijoličast pas, ki je žarel in sipal solnčno luč više in više . . .

— Lep dan bo — se je zadovoljno nasmehnil Klander. — Lep dan kakor je bil takrat. —

In misli starega Klandra so počasi vzplule nazaj v preteklost, v tisti dan pred petindvajsetimi leti, ko je bil zadnjič doma brat Dominik. — Tako jutro je bilo, prav tako, se je domislil in premišljeval natančneje. — Delo v vinogradu smo končali in pod tisto staro hruško smo južinali, oče in mati, Bog jima daj nebesa, jaz in dva hlapca, pa smo govorili o njem in o tistih časih, ko je še tekal okrog hiše bosonog in zamazan. Takrat pa so vedeli že po sedmih gorah o njegovi učenosti, in v sedmih farah in še dalje naokrog ni bilo nikogar, ki bi ne slišal kdaj o Klandrovem profesorju, ki živi tam bogve kje . . . in je dobil za svojo učenost prstan od samega cesarja, da je študiran, da se kmet ne more pogovoriti z njim, in je vendar nekdan kot zlatopoljski pastir pasel ovce in koze gori po Očaku. In tisto jutro je prišel nenadoma, ko ga ni nihče pričakoval. Izza ovinka se je prikazal voz in v njem je sedel Dominik ves izpremenjen in ves gosposki, da so ga komaj spoznali. Polno brado je imel, lepo rumeno kakor svila, zlate naočnike in skoro je bil videti starejši od Jakoba, dasi je bil mlajši celih pet let. Štiri leta ga ni bilo, štiri leta je živel po velikih mestih in zdaj-pazdaj je sporočil župnik očetu Klandru točno o Dominiku. Časopisi so pisali o njem in oče sam se je čudil in se ni mogel načuditi učenosti svojega sina. Za Veliko noč in za Božič je pisal vedno kratko pismo s takimi črkami, ki jih je znal prebrati samo učitelj in župnik. In kadar je prišlo pismo, se je oče razveselil in razžalostil: ni povprašal ne po materi, ne po bratu, voščil jim je vesele praznike in povedal še kake stvari o svojem učenju, ki jih oče ni razumel in ni vedel, čemu so potrebne . . . Ko je umirala sestra, so mu sporočili, pa ga ni bilo, še odgovoril ni. Čez dva meseca je prišlo pismo, kratko kakor vedno, ki je govorilo o nekih novih težavnih izkušnjah in izpitih, ki jih namerava napraviti tam nekje v tujini. Na koncu pisma je dostavil, da obžaluje smrt sestre Angele; a sestra Angela je bila takrat že zdrava in se ni mogla načuditi čudnemu bratu. In tako so govorili o njem tisto dopoldne, ko se je prikazal voz izza ovinka in je stopil med nje, ko ga ni nihče pričakoval. Materi je padla žlica iz roke in ni mogla izpregovoriti nobene besede; gledala je vanj in solza za solzo ji je polzela po smehljajočem obrazu. Nato je obrisala roko ob predpasnik in mu jo podala.

„O, Dominik!“ je vzkliknila tiho in še večja solza ji je zdrknila po licu. „Pa kako, da nisi nič pisal!“

Pa Dominik je skomignil z rameni in je pristopil k očetu.

„Kako se imate?“ je povprašal, in očetu Klandru je lice zažarelo veselja, ko mu je stisnil suho desnico.

„Tako, tako, vinograd smo zasadili, kakor vidiš. No, Mina,“ se je obrnil proti materi — „vrzi no naglo kaj v ponev; ti, Jakob, pa prinesi starine in sliv. Včasih si rad jedel slive. Letos so bile polne, da se je vse lomilo in okusne so. Za danes bomo pa delo končali“, se je obrnil proti hlapcema. „Tisto pšenico, ki je na podu, lahko omlatita, eden naj pa stopi h gospodu župniku in pove, da je prišel naš Dominik!“

„Ni treba,“ je odkimal Dominik in zamahnil z roko. „Samo oglasil sem se, samo tako sem prišel, da vidim, kako se imate.“

Oče ga je pogledal debelo in se začudil.

„Kako to misliš? Nekaj dni boš vendar ostal, saj te že ni bilo štiri leta. Zlatopoljčani te bodo komaj spoznali.“

Jakob je prinesel vino in dva kozarca, natočil očetu in Dominiku in samemu sebi se je zdel tako neroden, da ni vedel nikake prave besede, kako bi nagovoril Dominika in ga vprašal po tem in onem. Prisedel je in se je zagledal v njegovo polno brado, in niti ene stvari, niti enega znamenja ni našel na tem suhem, bledem človeku, kar bi ga spominjalo na nekdanjega rdečeličnega Dominika. Samo njegove rjave oči so bile še nekako iste, dasi so se svetile skozi naočnike strogo in jezno in brazgotina nad levim očesom ga je spominjala, da mu je zabrusil nekoč še kot otroku v čelo oster kamen. Tudi Dominik se je ozrl parkrat vanj — tako mimogrede, ko je gledal ravno tja nekam po slivnjaku, pa ni rekel nobene besede kakor da mu nima ničesar povedati. In Jakobu je postalo pri srcu nekako težko: čutil se je poleg Dominika tako majhnega in neznatnega, da si ni upal pričeti pogovora. Pa kako tudi! O Dominiku so pisali časopisi, za profesorja ga imenujejo in za doktorja, cesarjev prstan se mu blesti na roki, on pa zna komaj podpisati svoje ime, kako bi se razgovarjal ž njim, ko bi bila vsaka beseda, ki bi jo izpregovoril, napačna in neumestna. In vendar bi bil zelo srečen, ko bi mogel iti ž njim saj enkrat skozi zlatopoljsko dolino, ko bi se saj enkrat pogovoril ž njim o tistih davnih časih, ko sta spala skupaj na senu in klatila skupaj tuja jabolka. A sedaj je mislil na tiste davne dneve sam; Dominik je sedel na koncu mize in vrtel v roki kozarec, da je pljuskalo vino čez rob, njegove oči pa so bile zamišljeno uprte tja nekam v daljo, in tako se je zdelo Jakobu, da le napol poslušá zgovornega očeta.

„Eh, da, tako je, Dominik,“ je govoril oče in venomer trkal ob njegov kozarec. „Ti si srečen, kakor sva vedno želela z materjo od tiste ure, ko sva te poslala v mestne šole, in nič mi ni žal, dasi je stalo marsikak bankovec. Ko bi bil ostal doma, bi bil revež, kakor sem jaz ali tvoj brat Jakob in vsak, ki se mora ubijati od zore do mraka z delom. Pa ko bi se še vedno izplačalo in obneslo, pa pade toča, suša in druge nepravilike, pa gre vse k zlomku. Tebi pa ne more vzeti ne moča, ne suša, poleti si lahko v senci, pozimi na gorkem in če parkrat potegneš s peresom, če parkrat izpregovoriš ali karkoli že, pa zaslužiš več kot izmed nas eden ves teden.“

Dominik je prikimal in je prvokrat pogledal Jakoba naravnost v oči.

„Pa kako je s teboj, Jakob? ga je povprašal nenadoma, ko Jakob ni prav nič pričakoval, in celo nasmehnil se mu je prijazno, da je tridesetletni Jakob povsesil oči kakor otrok, ki ne ve, kaj bi odgovoril.

„Saj veš.“ je odvrnil naposled počasi — „kmetujemo! Pij, Dominik!“ In Dominik je prijel očetov kozarec in trčil z bratom Jakobom, s čimer se je čutil Jakob tako počaščenega, da je izpil v dušku.

„Bog te živi, Dominik!“ je dejal in nalil očetu in njemu. „Ti si srečen in če bi bil še stokrat bolj, bi ti ne bil nikoli nevoščljiv; vedno sem te imel rad, če sem prav včasih godrnjal, ko je šlo zate toliko denarja. Zdaj vidim, da ni bilo zastonj in vedno sem vesel, kadar se te spomnim. Kolikrat si mislim, ko me žge vročina, da me skele oči in komaj diham kje na razbeljeni njivi: glej, ko bi te bili poslali v mesto kakor Dominika, da bi se učil v šolah in postal glasovit kakor on, bi ne bilo treba vsega tega. Pri pogrnjeni mizi bi sedel ob poliču vina in rumeni pogači; z lahkoto bi služil cekine in nikoli bi se ne spomnil na dolino zlatopoljsko, kjer je samo trpljenje in skrb. Pa ni dano vsakemu, da bi bil rojen pod tako srečno zvezdo kakor si bil ti —“

„Prav govoriš, prav govoriš Jakob,“ ga je prekinil oče. „Pod srečno zvezdo si rojen, Dominik, pod najsvetlejšo, kar jih sveti nad zlatopoljsko dolino. Včasih sediva takole zvečer z materjo tam na klopi pred hišo, gledava na nebo in zvezde in oba sva enakih misli, nobena druga kakor tista, ki sveti gori nad Sv. Ambrožem, je tvoja. Ravno proti naši hiši je obrnjena in čim dalje gledava vanjo tem večja se nama zdi. Najsvetlejša je in včasih rdeča kot nagelj, najlepša je izmed vseh in najbližja zlatopoljski dolini in naši

hiši, tako se vidi, da bi jo gori s Sv. Ambroža skoro dosegel. — Ta je Dominikova — praviva, pa čigava naj bi tudi bila, ako ne tvoja: ni ga v zlatopoljski dolini srečnejšega od tebe in ni je nad zlatopoljsko dolino svetlejša od nje. In tako gledava z materjo marsikateri večer vanjo in pomoliva očenaš in češčenomarijo za tvojo srečo. In kakor vidim, so najine prošnje uslišane: zdrav si in samo lepe reči slišim o tebi. Pij, Dominik!“

In Dominik je trčil z očetom in se je ozrl tja nekam gori proti Sv. Ambrožu, kakor da išče svoje srečne zvezde.

V belem prazničnem predpasniku se je prikazala tistikrat mati na vežnem pragu in je zaklicala sem proti hruški s tako krepkim glasom, kakor je nista slišala Jakob in oče že dolgo:

„Stopite notri, da se ne ohladi!“

Nato je zopet izginila v veži in samo ropotanje loncev je pričalo, da ima še mnogo opravka pri ognjišču.

Na beli javorjevi mizi je bilo naloženo na dolgem krožniku ocvrtje, in po vsej sobi se je širil prijeten duh po žgani masti. Oče je stopil k omari in položil pred Dominika hleb koruznega kruha.

„Le posluži se, za hlapca, ki te je pripeljal, poskrbi že mati,“ je govoril oče in namigaval nekaj Jakobu, ki pa ni mogel razumeti, kaj hoče.

„I no,“ je dejal — „v klet postopi, saj vidiš, da je bokal pod hruško prazen!“

Dominik je hotel nekaj oporekati, pa Jakob je že odšel in oče je sedel smehljaje za mizo.

„Kaj bi, dolgo te ni bilo, spodobi se! Ko bi vedeli, da prideš, bi že kaj boljšega pripravili, tako pa moraš biti s tem zadovoljen. Seveda tako ni kakor v mestu, pa opoldne se bo že kaj boljšega naredilo.“

Za Jakobom, ki je prinesel veliko mero cekinastega vina, je pazno vstopila tudi mati. Počasi je nesla proti mizi škodelico bele kave in jo prav tako počasi in pazno postavila pred Dominika.

„Pa čemu vse to, mati?“ se je začudil Dominik in zmajal z glavo. Komaj da se je dotaknil jedi pa je odložil vilice in nož. „Pa čemu še kava?“

„I no, včasih si jo rad pil,“ je menila mati in sedla poleg Jakoba njemu nasproti. „Ah, da,“ si je domislila — „v gornji sobi ti bomo pripravili. Gori je prijetno, ali ne? Če pa hočeš —“

A Dominik jo je prekinil:

„Zame ni potreba pripravljati nikjer. Saj sem že povedal očetu, da ne ostanem —“

„No, ali saj par dni —“ je silila mati in ga gledala začudeno in proseče.

„Ne morem,“ je zatrdil Dominik in nagubančil čelo v resne gube. „Prišel sem, kakor sem rekel — tako mimogrede, ker se ravno vozim skozi trg. A moje stvari, knjige in vse je romalo že naprej in imel bi sitnosti, ko bi se kje zamudil. Ne morem, saj bi rad!“

Oče in mati sta se spogledala in tudi Jakob ni vedel, kako bi ga pregovoril.

„Pa kam misliš sedaj?“ ga je vprašal oče in se primaknil bliže, kakor da se boji preslišati kako besedo.

„Saj sedaj si menda že vse končal in se vsega naučil?“ je menila mati.

„Vsega se človek ne nauči do groba,“ je odvrnil smehljaje Dominik in srebnil dvakrat iz skodelice. Nato je posegel v žep in ponudil Jakobu in očetu smodke.

„Pa kam misliš sedaj?“ je ponovil oče in zadovoljno ogledoval rumeno smodko.

„Na jug,“ je odvrnil Dominik in oči so se mu zasvetile, kakor človeku, ki govori o kraju, kamor hrepene vse njegove želje . . .

„Na jug?“ se je začudil oče, in mati je zmajala z glavo in ga pogledala skoro žalostno. „Na jug, tja, kamor gredo ptice pred zimo?“

Dominik je prikimal in si je pogladil dolge lase, nato je podprl brado z obema rokama in se je ozrl v mater.

„Čemu me gledate tako začudeno in skrbno. Ah, da! Vi mislite, da sem sedaj že končal? Glavno pač, a je še mnogo drugega in tudi to moram še vedeti in znati; dolga je še pot do mojega cilja in težavna. A jaz se je ne bojim!“

In naenkrat se mu je razjasnilo mračno lice in zasmejal se je veselo.

„V Italijo grem,“ je dejal in povzdignil kozarec. „Da mi ostanete zdravi,“ jim je napil in materi so se orosile oči.

„V Italijo, praviš?“ je povzela in neverjetno pogledovala zdaj Jakoba, zdaj očeta, kakor da pričakuje od njiju pojasnila še daljne Dominikove poti. „Pa po kaj?“

„Tam je dom umetnosti —“

„Kaj?“ se je zavzel oče in tudi Jakob ga je pogledal začudeno.

„No, pa saj itak ne razumemo tvojih ved, ampak daleč je to, Dominik, bolje bi bilo, da ostaneš kje bliže.“

„Ni mogoče,“ je odkimal Dominik in nasmeh, ki mu je krožil na ustnicah, je pričal, da komaj čaka trenutka, ko pohiti v zažejena mesta.

„Pa povej mi, Dominik, po domače in razumljivo,“ je pričel oče in se nagibal čisto k njemu — „čemu je potrebno vse to? Dovolj si se že naučil, kaj je potreba še več?“

Dominik si je popravil naočnike in je potrepal očeta po rami.

„Da bi vam razložil, to je težko! Glejte, to je kakor pot k Sv. Ambrožu. Ko stojite v podnožju hriba, ne vidite drugega nego zlatopoljsko dolino, našo farno cerkev tam dole in nekaj vinogradov. Mnogo jih je, ki niso videli nič drugega, pa žive zadovoljno in srečno. Meni pa je bilo usojeno drugače in napotil sem se v brdo... Čez četrtr ure vidite že sosedne hribe in gore natančneje in lepše in čim više se vzpenjate, tem krasnejši razgled se vam odpira vse na okrog... Ali čim više stopate, tem težavnejša je pot, a tem večji užitek, in ko ste na vrhu pri Sv. Ambrožu, leži pred vami jasno kakor na dlani vsa nedogled, vse krasne doline in daljne gorice, vasi in trga, in na vrhu šele spoznate, kako malo ste vedeli o vsej tej krasoti, ko ste bili v dolini. Taka, recimo, je moja pot in predno dospem na vrh, bo treba še dokaj truda, a kakor sem rekel: ne bojim se!“

Vsi trije so ga poslušali zavzeto, in ko je umolknil, so se spogledali in nobeden ni izpregovoril besede.

„Da bi končal srečno, karkoli želiš in nameravaš,“ je zavzdihnila mati.

„Čudne reči so to, čudne,“ je mrmral oče in natočil vnovič.

„Kaj vemo mi, kaj vsega je treba danes na svetu. Na zdravje, Dominik!“

„Pa kdaj se misliš vrniti?“ ga je povprašala mati skrbno.

Dominik je pogledal v strop in je skomignil z rameni.

„V predpustu pridi gotovo,“ je dejal oče in pomežiknil z leviu očesom. „Mogoče bo kaj, ali ne, Jakob?“

Brat Jakob je pogledal v drugo stran in se je nerodno nasmehnil.

„Mogoče,“ je dejal, „ako se kaj ne skvari!“

Dominik ga je pogledal pazneje in se mu je zadovoljno nasmehnil.

„Prav, prav, Jakob,“ mu je prikimal. „Kaj boš samotaril, saj jih imaš že trideset. Katero pa misliš?“

„Mohorjevo,“ je naglo odgovoril oče in pobobnal s prsti po mizi.

„Mohorjevo?“ je ponovil Dominik in stisnil obrvi v ostro črto.

„Katero? Če se ne motim, sta dve, Manica in Cilka.“

„Cilko, Cilko,“ je hitro odvrnila mati in se postrani ozrla na Jakoba. „Manica pa je gledala menda nekaj za teboj?“

„Beži, beži,“ jo je glasno zavrnil oče — „kaj bi s takimi čenčami!“

„I no, tako se je govorilo —“

Dominik je stisnil tistikrat obrvi še niže in lahna rdečica mu je udarila v lice.

„Manica?“ je dejal zateglo. „Že mogoče, kje pa je sedaj?“

„Doma,“ je odvrnila mati — „in sedaj pomaga pripravljati Cilki, saj veš kako je z nevestami!“

„Torej pred pustom boste napravili?“

„I seveda,“ je povzel oče in gledal modro pred se. „Midva sva že stara, prej ali slej je treba prepisati in za Jakoba je že tudi čas. Prostora pa je dovolj v hiši; midva bova v enem koncu, zgoraj pa prihodnjo pomlad še nekoliko popravimo. Cilka pa je pridna kakor vsi Mohorjevi, tako mlada tudi že ni več, je že pri pameti — tako, mislim, da stvar ne bo napačna. Če bo taka, kakor je stara Mohorka, bo za hišo pravi blagoslov: bolj pridne ženske ni menda v celi fari. Zato mislim, da bi prišel v predpustu, ko bo svatba. Za druga bi lahko bil. Presneto, boljšega druga pač ne moreš dobiti, Jakob!“

Jakobu so silile ustnice v nasmeh in ni se mogel dalje premagovati.

„Veš, Dominik,“ je dejal — „to pa le stori! Še enkrat več veselja bo, če prideš ti, in Manica bo za družico!“

Dominik je skimal in se je zamislil.

„Mogoče,“ je dejal naposled. „Sedaj pa lahko stopiva nekoliko okrog,“ je dodal obrnjen proti Jakobu — „saj do kosila je časa še dovolj, jaz pa bi se rad nekoliko izprehodil, človek od te vožnje popolnoma otrpne.“

Jakob je zadovoljno prikimal in stopil naglo v sosedno izbo. Ko se je vrnil, je bil v prazničnem suknjiču in nedeljskem klobuku, osnažen in skrbno počesan, kakor da je namenjen k veliki maši.

„Vinograd mu razkaži,“ mu je naročal oče — „in lepo bi bilo če stopita tudi nekoliko k župniku ali učitelju. In pri Mohorjevih se kaj oglasita, zelo vaju bodo veseli. Ko pa pozvoni poldne, bodita doma, da ne bo jed čakala.“

Jakob je prikimal in nato sta počasi odšla. Oče in mati sta ostala na hišnem pragu in gledala za njima zadovoljno in smehljaje, dokler nista izginila za vinogradom.

(Dalje prihodnjič.)

O krajnih imenih.

L. Pintar.

V znani reviji „Oesterreichische Rundschau (XXVIII, 480) je objavil baron Alfred Moscon člančič „Über Ortsnamen und deren Entstehung“, v katerem opozarja na zanimivo prikazen, da se pojavljajo v naših alpskih deželah v najrazličnejših legah daleč narazen analogna krajna imena, ki sicer po jeziku različna vendar kažejo isti miselni izvir, — ki niso ravno prestave, ampak raznojezična synonyma. Ker se bavi gosp. pisatelj v tem člančiču tudi z nekaterimi krajnimi imeni iz južnoštajerskih in kranjskih, torej slovenskih pokrajin ter z njihovimi nemškimi analogijami, pa se mi zdi, da njegovo znanje slovenščine za tak posel še ne zadostuje popolnoma, tedaj smatram za svojo narodno dolžnost, da na nedostatke njegovega razlaganja in toponomastičnega vsporejanja opozorim in da poskusim nekoliko zavreti tisto presamozavestnost, ki tuptatam le prerada sili na dan, kadarkoli se ponudi prilika ali priličica govoriti o slovenščini in tolmačiti slovenska imena. — Kadar je še šlo za slovensko toponomastiko, zdi se mi, da so pri nas od nekaj deloma med nami naseljeni tujci deloma polovičarski domačini le preradi nastopali z nekakim znanstvenim ali neznanstvenim diletantizmom brez pravega kriticizma in brez zadostnega znanja slovenščine. Da navedem nedostatnosti člančiča, se mi zdi pa tudi zaradi tega umestno, ker mislim, da bo rektifikacija morda g. pisatelju samemu ugodna, vsaj je izobraženec vsake nove izobrazbe vesel.

Naša imena Orehovec (dodali bi še lahko Orešje, Orehovica) se primerjajo z Nußdorfom pri Dunaju in sicer z opombo, da se omejujejo ta imena le na Spodnje Štajersko in Dolenjsko Kranjsko, da pa na Gorenjem Štajerskem in na Gorenjskem Kranjskem teh imen ni, češ ker oreh v teh krajih zaradi klimatičnih razmer ne uspeva. — Ta opomba se mi ne zdi popolnoma umestna, kajti dasi je res, da oreh v naših krajih rad pozebe, vendar zaradi tega ni zatrt in uničen, in dasi je večina po orehu imenovanih krajev res na Dolenjskem in Spodnjem Štajerskem, najdemo vendar tudi v okraju Judenburg še svoj Nußdorf, a v okraju Schladming svoj Nußdörfel. In če se ozremo nekoliko v rastlinsko geografijo, najdemo, da stavijo za areal ali nahajališče orehovcev severni umerjeni pas — tako, da sega vegetacijska meja oreha v zapadni Evropi

do 56°, v vzhodni do 52° severne širine, v severnih švicarskih planinah do 800, v južnih do 1100 *m*. Trditvi „kein Nußdorf in Obersteiermark und Oberkrain!“ stoji tedaj nasproti Orehek pri Mavčičah, Orehovlje pri Predosljah in Nußdorf v okraju Spittal na Koroškem, da ne govorim o raznih Nußbergih v tej deželi, ki je vendar severnejša od naše Gorenjske.

Nekdanje Dunajsko predmestje Rustendorf primerja pisatelj s slovanskim imenom Brestovec. Menda ne po krivici, samo, da bi se bilo dalo k „Rust, Ruster, ulmus“ privzeti še marsikatero krajno ime te kategorije n. pr. Rüstern, Rustenfelde, Ulm, Ulmbach, Ulmerfeld, Ulmerthal in v slovenščini poleg moškega imena Brestovec tudi še prosti Brest (obč. Boljun, Buzet, Tomišelj), kolektivnik Brestje (obč. Št. Martin-Kviško) in femininum Brestovica (v Pazinskem, Sežanskem okraju). Ponuja se nam tudi prilika opomniti, da je na krajnih imenih Brestovec ali Brestovica postavljen tudi osebni priimek Vrstovšek. —

Resnična je sicer trditev, da je najti imena skoraj vseh listovcev v slovanskih krajnih imenih, predpogoj seveda je, da je tista vrsta listovcev v naših krajih udomačena, to so n. pr. dob, breza, vrba, gaber i. t. d. vendar bi jaz vrbina ne prevajal z *Weidenheim*, bolj bi mi prijalo *Weidenhain*.

Opomba, daß sich Namen der Nadelhölzer in Ortsbenennungen nur spärlich finden, hat vor allem seinen Grund darin, daß die Koniferen-Bestände, die sich übrigens fast lediglich auf die Jahrhunderte alten Edeltannen beschränken, nur in geringer Ausdehnung anzutreffen sind — ta opomba se mi zdi ravno tako malo umestna, kakor ona o orehu in Orehovcih. — Kolika množina krajevskih imen, ki izvirajo iz imen iglastega drevja ali šilovja, glasno protestira proti tej trditvi, češ da so sosnovci in drugi storžnjaki ali češarkovci dokaj redki, pa da se iglasti gozdi omejujejo skoraj zgolj na jelovje. Nemških in slovenskih krajnih imen te kategorije je cela dolga vrsta. Brez ozira na ona splošna imena, ki se ravnaajo po temni barvi igličevja in po svetlejšem zelenju listovcev, kakor so n. pr. na eni strani razne Senice in Seničice, Sinovice, Sinje doline in Sinje gorice in Sevnica (Lichtenwald), na drugi strani pa Črni gozd (Schwarzwald), Črni les (Schwarzholz), Črni log, Črnelo, Črni vrh, Črna gora (Schwarzenberg), — brez ozira na ta splošna imena, koliko jih imamo po posameznih vrstah bockovcev posnetih, po smreki in mecesnu, po jelki in boru in brini, in ravno tako v nemščini po Fichte in Föhre (Farchen), po Lerche in Tanne i. t. d. —

Brinje (8), Brinovec (3); Krannach pri Arvežu, Krennach pri Feldbachu, Kronach na Bavarskem, Kranberg, Kronau, Kronheide, Kronachdorf i. t. d. — Borje, Borik, Borovec, Borovik, Borovina, Borovlje; Farchern, Föhring, Föhrenberg, Föhrental, Kiefenholz, Kienberg i. t. d.; Hvojniki (Vojnik = Hohenek), Hojče, Hoje, Fojke, Fojnica; Tannach, Tannenberg, Tannenbühl, Tannforst, Tannleiten, Tannwald i. t. d. — Jelovec, Jelovica, Jelovska gora, Jelčni vrh, Jeline, Jelnik (od tod priimek Jevnikar); Smolnik, Smolinski vrh, Smrečje, Smrečnik, Smrekovec; Fichtenberg, Fichtenhain, Fichtenau; Macesnovik, Lerchach, Lerchenwald, morda i Massenberg, Massenegg. Massanig (masosna?); Snovik pri Lokah v Kamniškem okraju — menda pa haploglogiji nastalo iz Sosnovik (Kieferwald) — in tako še lepo število drugih na imenih igličevja osnovanih krajnih imen.

Spotakniti sem se dalje moral ob tale stavek: „Ein Rücken der Orlica- (Adler-) Gebirgskette im Savetal führt den Namen Temenica, der wohl mit Finstermünz verdeutscht werden kann.“ Če bi se že moralo kako slovensko ime ponemčiti, morali bi najprej slovenskega imena pomen dobro razumeti, da bi pravo zadeli; nevarno bi pa bilo še vedno pri tem ponemčevanju poslužiti se kakega že obstoječega imena, zlasti če ne vemo z vso gotovostjo, da je dotično ime res nemško. Temenica pa Finstermünz! hm! — Mislim, da sem si prav tolmačil zgoranje besede, če sem razumel „temen = finster“, češ da bi bil Finstermünz tenebrosus mons t. j. Črni ali temni vrh, Črna ali temna gora (Schwarzenberg). — Če bi bil „münz“ = mons, tedaj ime ni nemško, pa tudi ni verjetno, da bi se nemški „finster“ (temen) spojil z romanskim „mons“ (münz?); toda to ni gora, ampak skalnata soteska, skozi katero prodira reka In iz Grižonskega na Tirolsko. — Ker je to tesen predor, ki si ga je izjedel In skozi skalo, da bljuje skozenj svoje vodovje na Tirolsko, bi se dalo misliti na „Mund“ (Öffnung); primerjaj preglašeno s prefiksom „ge-“ napravljeno obliko „Gmünd“ — toda tu ne vidimo razloga za preglas in od kod „s“, da bi dobili „z“ (ds = z)? Jaz bi si torej Münz poskusil drugače razlagati. Znano je, da je bila ta soteska med Grižonsko in Tirolsko že v srednjem veku dobro utrjena, dalje vemo, da pomeni v srednji latinščini „munitas“ toliko kot trdnjava ali tabor (gl. Brinckmeier, Glossar. diplom. II, 335). Če že imamo Münze iz moneta (denar) in Minze iz mentha (znana rastlina), — mislim si v našem slučaju Münz za munitio viae (utrdba). Pa tudi za „finster“ ni gotovo, da je to nemški pridevnik. kaj ko bi bilo to „Fenster“, okno, luknja (Öffnung, Lücke,

Loch). — Primeri imena sotesk in prednhov na Slovenskem: Luknja, Vrata, Huda luknja pri Sv. Vidu nad Valdekom (Štajersko). — Če je pa že za Finstermünz na Tirolskem od g. barona podstavljena razlaga dokaj neverjetna, je isto tako neverjetna razlaga Temenice iz „temčn“ (тъмнѣ), kajti v drugem zlogu imamo poluglasnik in bi se iz tega pridevnika napravljena izvedenka glasila Temnica. Gorski greben Temenico nam pa kaže razlagati le iz samostalnika teme (тъмъ, Scheitel), kakor si bomo vodo Temenico razlagali iz stare besede „timěno“ (blato), adjekt. timěněn (blatěn), češ da je to тмѣньница, t. j. blatna in poludnata voda. — —

Čudne se mi pa zopet zde naslednje besede „Heute stehen aber weder auf der Temenica Edeltannen noch in Tisovec Eiben, kajti iz teh besed bi utegnil človek sklepati, da se izvajaj Temenica od jel in hvoj. Pa menda je hotel pisatelj samo povedati, da se današnje razmere dostikrat ne strinjajo več sè starim imenom kraja, da so tiste razmere, ki so dale nekdanj kraju ime, že zdavnaj izginile, ime pa se je ohranilo. — Tisto pa že, tisto! —

Da je prav mnogo krajnih imen povzetih po naseljencih in kulturonoscih, po fevdnikih in županih, o tem pa ni dosti dvomiti, zlasti z „-dorf“ sestavljena krajevna imena (v slovenščini vas ali ves, selo s predstoječim svojilnim pridevnikom) spadajo po večini v to vrsto.

Če pravi g. pisatelj: „der Paß führt noch heute den Namen Preska gora, verstümmelt aus Presek, d. h. Durchhau“, tedaj s temi besedami izdaja svoje površno znanje slovenščine. Naš jezik namreč navadno ne sestavlja imena z imenom, da bi rekel morda Presek-gora ali Preska-gora (vsaj je fem. préseka še dosti bolj navaden nego masc. prések), ampak napravi iz determinativnega samostalnika s sufiksom *-ski* pridevnik, torej v našem slučaju „préseški (zur Lichtung, zum Durchhau — préska — gehörig). Preška gora pri Sevnici je per haplologiam okrajšano ime iz Préseška gora. — O kaki pokazi ali potvari (Verstümmelung) torej tukaj ne smemo govoriti. — Da je razumeti Goliše za Kahlenberg, kahler Berga bhang se prav z lehkoto trdi, a pojmi se ta trditev ne tako lahko, kajti naše pojmovanje začne kolebati med „goliš, m. kahle Fläche“ pa med izkombiniranim „golišče, n.“; in kaj naj to zadnje pomeni? Feminina „goliša, goliše“ si ne morem misliti. — Če bi bilo to krajevno ime od masc. goliš (kahle Fläche), bi rekli na vprašanje, „od kod“? seveda z Golišev, pa ni tako; potemtakem nam kaže začeti s kolektivnim samostalnikom „golišče, toda tak samostalnik

se, kolikor morem sklepati po analognih izvedbah, ne dá izvajati iz pridevnika „gol“ (kahl), ampak le iz samostalnika „gol, goli, f. junger Baumstamm, ali pa iz glagola „goliti (1. kahl machen — 2. abästen, entrinden). V enem slučaju bi bilo golišče morda mlad bukov gozd, v drugem pa kraj, kjer posekano drevje goliijo t. j. obsekavajo in majijo. — Belišče ni bel kraj, ampak, kjer platno belijo (die Bleichstätte). Primeri: borišče (Kampfplatz), glumišče, igrišče (Spielplatz), brodišče, kjer brodijo čez vodo, skrovišče iz skrivišče (t. j. skrivišče, das Versteck) i. t. d. Izvajanje iz pridevnika „gol“ torej ne teče gladko. Tudi Golnik in Golovec iz pridevnika „gol“ nista verjetna. Prvega bi jaz vzporedil z imeni Hrastnik, Javornik, Jelnik, Svibnik (Hartriegelgesträuch), drugega pa z imeni Lipovec, Tisovec, Jelševce, Vrbovec, oba pa s pomenom mlado bukovje ali gabrovje (der Heisterwald). O vprašanju, zakaj izvajanje pridevniških oblik „golén“ in „golov“ iz pridevnika „gol“ ni verjetno, sem obširneje govoril v Archiv für slavische Philologie XXXI, 388, češ da je normalno pri derivaciji menjavanje: pridevnik, samostalnik, pridevnik n. pr. bled (blaß), bledica, bledičen — ali pa: samostalnik, pridevnik, samostalnik n. pr. pravica, pravičén, pravičnost — nikakor pa ne, da bi brez pravega povišja iz pridevnikov izvajali pridevnike. To je naravno in normalno. Iz tega vzroka sem proti tistemu običajnemu naziranju, da Golnik in Golovec mora biti gol hrib (kahler Berg) — marveč jaz sodim, da če bi bila oba danes še tako gola, ni treba misliti, da sta morala biti gola že tedaj, ko sta dobila ime. Tudi na Goliših pri Sv. Jrdrti, kakor pravi pisatelj sam, danes ni golina, a jaz sumim, da ni bila niti takrat morda, ko je kraj dobil ime. Besede pisateljeve, ki pravi: „Der Goliše aber ist heute nicht mehr kahl“ mi pa v eni točki ne ugajajo, zdi se mi namreč, da bi morali reči ali „der Golišeberg“ ali pa „Die Goliše sind heute nicht mehr kahl“ (plur. tant. = die Goliše-Abhänge), če bi pa bilo slovensko ime v singularu v navadi, tedaj bi rekli v nemščini „das Golišče.“ — Spol in število naših imen za služi ravno tako spoštovanje!

To sem smatral za dolžnost povedati, sicer pa moram izraziti svoje veselje nad izpodbudljivo prikaznijo, da se tudi nemški graščaki zanimajo za slovenska krajna imena.

Književna poročila.

Émile Zola, Polom. Roman iz vojske I. 1870./71. Preložil Vladimir Levstik. Založil L. Schwentner v Ljubljani 1911. 8°. IX + 549 str. Cena broš. 5 K €0 v, vez. 6 K 80 v.

„Polom“ obsega več ko polletno dobo žalostnih francoskih porazov v boju z Nemci. Bil je to čas, ki je pregnantno karakteriziran v omenjenem delu na str. 172: „Nemčija pripravljena, z boljším poveljstvom in boljše oborožena, vznesena v velikem žaru domoljubja, Francija pa preplašena, izročena neredu, zaostala in pokvarjena, brez vodstva, brez vojakov, brez potrebne orožja...“ To epohalno krizo so romancierji detajlirano obravnavali. L. 1887. je dal O. Mirbeau svoj prvi in največ vredni spis „Kalvarija“. Brata P. in V. Margueritte sta spesnila mogočno patetsko tetralogijo, počenši s predajo Metza (Nezgoda, Ostanki meča, Vrli ljudje, Komuna 1898 - 1901.), G. Geffroy je predstavil svojo „Učenko“ iz te trde šole. Med manjšimi stvaritvami bi iz številne zaloge navedel Dautetovega fino orisanega „Dečka-ogleduha“.

V tem tekmovalnem koncertu je morda Zolova beseda najbolj pronikava. Iz njegovega romana ostro odseva, kako malo so bili takrat francoski poveljniki sposobni voditi čete in kako je na drugi plati Zola spreten, če vodi svoje junake na pozornico. Sledimo v bivstvu le korporalu Jeanu Macquartu in peščici njegovih fantov, docela heteroklitnih življev, skozi vse etape tega nesrečonosnega spopada obeh krepkih sosedov. Z dobro predočenim realizmom jih vidimo korakati na vojsko, potem se umikajo po brezplodnih marših. Razvijajo se preresljive halucinirane slike bojnih grozot, da čitatelju gomeze mravljinci po polti. Mraz, lakota: vojaštvo golta vse do mrhovine in do mila. Presunljivi prizori iz bolnic in lazaretov, da vam ohlapnejo živci. Gorja pa noče in noče biti konec. Mesto se podaja za mestom — Sedan najvažnejši — na tisoče moštva poginja pod svinčeno točo ali zajeto v sovragovo past. Za višek bede nam je prihranjena oblega in požar Pariza, kjer glad stiska vrlo ljudstvo, pa ga ne more prisiliti, da bi se vdalo. Tragedija izzveni v zločestem medsebojnem klanju bratov pristašev, prekucuške komune in ustavne versailleske armade.

Teško se je spuščati v podrobnost; „Polom“ naj bi pač vsakdo sam prečital, saj je poleg „Germinala“ tega najbolj vreden. Kako je pisatelj ročen, ko nam na najraznoličnejše načine predočuje s pomočjo nezatne četice ljudi silno gibanje mas, francoskih polkov, nemških armad, počenjanje cesarja Napoleona III., bolnega na grizi! Zakaj Zola je mojster v opisovanju nepreglednih anonimnih množic, vrveža, zmešnjave, dirindaja. Slehrna oseba se mu prelevi v tip: Jean zastopa raskavo, toda plemenito kmetsko dušo, Maurice je v naših očeh predstavitelj vsega izobraženega in propadajočega meščanskega sloja. Ni golo naključje, da prvi prebode pri vstanku komune svojega najljubšega prijatelja Maurica: tu je moral prepereli bouržoá narediti prostor čilemu podmladku z dežele...

Zola ni dolgočasen, kakor se tupatam čuje, čeprav ga je treba dolgo časa čitati; sicer je res, da prve strani niso nikakšna captatio benevolentiae, a pozneje se dobi dovolj, po mnenju nekaterih še preveč zanimivih, poražujočih vizijonarnih

epizod, ker je avtor sam čutil, da še vedno tiči v njem „romantični strup“. Sredi oglušujočega žvenketa sabelj, sredi bruhanja topov srečavamo kot palijativno sredstvo v zatišju orjočega starčka, in ta kontrastujoči motiv se pri Zoli venomer ponavlja nalik refren, postopanje, ki se ga je posluševal prav na široko v „Plodovitosti“.

Glede prevoda bi se moglo reči to in ono, predvsem to, da je pravi križ prelagati nekatere Zolove stvari, ki preobilujejo tehničnih terminov iz medicine, vojaške vede in vobče ljubijo slikovito izbrano dikcijo. G. Levstik, ki je napisal tudi jedrnat predgovor, se je dokaj častno odkrižal naloge: včasih je kaj dodal ali srečno predrugačil, večkrat opustil kaj nebistvenega, da se glaje bere. Seveda se pogosto vsiljuje misel o naglici, s katero je morala biti prestava mestoma izgotovljena. Nedoločni izraz *détonation* (str. 163.) je predavatelj preveč opredelil in tako odstranil dvoumnost izvirnika, ki nudi Rabelaisovski dovtip, pravi *esprit gaulois*.

Ant. Debeljak.

Lubor Niederle, Slovanski svet. Zemljepisna in statistična slika današnjega slovanstva . . . Z avtorjevim dovoljenjem poslovenil in uredil Dr. J. A. Glonar. S karto. V Ljubljani 1911. Založila in izdala „Omladina“. (Znanstvena knjižnica „Omladine“. III. knjiga.) Leks. 8°. 308 str. Cena broš. knjigi 4 K 50 v.

Dobili smo prevod znamenitega češkega dela, o katerem je podpisani že poročal v „Lj. Zvonu“ (1910, str. 248). Omejiti se torej hočem le na ono, kar prinaša knjiga novega, namreč na izvirna članka, ki sta napisana in dodana na željo avtorja samega. Naš vestni politični zgodovinar dr. Drag. Lončar je napisal „Socijalno zgodovino Slovencev“, ki je izšla tudi v ponatisku pod naslovom: „Slovenci. Načrt slovenske socijalne zgodovine“. V njej nam riše pisatelj najprej naseljevanje Slovencev v dežele, kjer bivajo zdaj, njih teritorijalne in jezikovne izgube, kako se je s krščanskim križem družil nemški meč. Pa tudi v sredini, kjer smo bili kompaktno naseljeni, nas je uničeval srednjeveški družabni in pravni red. Slovensko plemstvo je izginilo; torej Slovenci niso mogli biti političen narod v državno-pravnem zmislu, ker je bilo plemstvo takrat nositelj državne ideje. Tlačanstvo, grajsko gospodarstvo in turški napadi so slabili gospodarski položaj kmeta. Reformacija je dala temelj našemu slovstvu in kulturi; toda uspela nista pri nas niti reformacija niti obupni socijalni boj našega kmeta z graščakom; s porazom obeh gibanj je bilo pri nas poraženo slovenstvo. Naš preporod se je pričel šele v drugi polovici 18. stoletja s prosvitljenim racionalizmom in romantiko v začetku 19. stoletja. Dr. Lončar se je tudi dotaknil ilirskega vprašanja in je prišel do istih zaključkov kakor Prešeren in Fr. Levstik: do jugoslovanstva nas vodi pot le s posredovanjem slovenstva in ne preko njega. — Pisatelj pa nam ne riše samo preteklosti, ampak nam kaže tudi pot za sedanost in bodočnost: poleg duševne kulture nam je treba gospodarske moči; treba je socijalnega dela, gospodarske zadružne organizacije, ako nočemo postati kolonija tujega kapitala, ki nas osvaja vse južne Slovane. — Prav tako važen in poučen je drugi dodatek: „Statistika Slovencev“, ki jo je sestavil strokovnjak I. Mačkovšek. Številke so za nas glasen memento! Prirodno se sicer hitro razmnožujemo, usodepolno pa nam lahko postane izseljevanje. Za kruhom gredo naši ljudje v Trst, Gradec, na Nemško, v Ameriko; nam sovražna plemena oživljamo s svojo svežo krvjo ter množimo sovražnikove vrste na severu in jugu. Statistika nam kaže, da se v Trstu s slovensko okolico ni več bati za narodnost; nenasiten vampir slovenske krvi pa je Gradec. Tu je treba dela in trdne organizacije, da ohranimo svoje ljudi domovini. Glavna pomoč bi seveda bila, da se okrepimo

gospoparsko tako, da bo mogoče svoje ljudi preživljati doma. — Tako izpopolnjena knjiga naj ne manjka pri nobenem zavednem slovenskem izobražencu!

Dr. Vinko Zupan.

Ilustrovani narodni koledar 1912. Uredil dr. A. Dolar. Leto XXIII. Lastnina, zaloga in tisk Zvezne tiskarne v Celju. 8°. 138 str. + Oglasi. Cena 1 K 70 v.

Bil je to nekdanj naš „salonski“ koledar in po svoji zunanji opremi je ostal še do danes, toda glede njegove notranjosti bi si želeli marsikaj. Čemu toliko leposlovja in še tako plitvega? Razen Cankarjeve črtice „Soščolci“ in še tudi Novačanove novelice „Romantični intermezzo“ bi lahko g. urednik vse drugo poslal med feljtonske enodnevnice. „Martinus“ sicer trdi, da ni poet, pa mu ne verujemo. — Janko Lešničar je napisal „Nekaj o časnikarstvu in časnikih“, M. V. Brezovnik je skušal poljudno očrtati težavni „Problem življenja“; „Kratek pregled važnejših dogodkov“ je dobro skiciran in bi bil lahko daljši. Nered pogrešam življenjepisnih črtic, ki so dajale prejšnjim letnikom stalno vrednost. O „ilustracijah“ govoriti... no, letos je rešil umetniško čast — „Schichtov prtilikavček“.

J. Poljanec.

Koledar družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani za prestopno leto 1912. Izdalo in založilo vodstvo. V Ljubljani 1911. 8°. 175 str. Cena 1 K 20 v.

Med članki, posvečenimi narodnemu delu, ima posebno važnost razprava R. Orla o „Jezikovni meji na Goriškem“ z dodanim zemljevidom. A. Beg se spominja velike dobrotne gospe Marije Vilharjeve, g. urednik pa umrlega utemeljitelja naše šolske družbe, dr. Josipa Vošnjaka. „Vestnik“ nam polaga natančni obračun o delovanju naše največje vseslovenske organizacije, namenjene rešitvi ogrožene slovenske dece. V šolskem letu 1910./11. je družba vzdrževala in podpirala 10 otroških vrtcev s 1329 otroki in sedem ljudskih šol s 1716 učenci ob sklepu leta. Podružnic je bilo — 197.

Slovenski sokolski koledar za leto 1912. Uredil dr. Gv. Sajovic. VII. letnik. V Kranju 1911. M. 8°. 166 str. Cena 1 K.

Poleg običajne koledarske vsebine prinaša letošnji sokolski koledar v strokovnem delu Moletovo „Sokolsko himno“ in članke dr. P. Pestotnika (Ob 50-letnici češko-slovenskega sokolstva), dr. V. Murnika (Nekaj o slovenskem sokolstvu), dr. Gv. Sajovca (Iz naše kronike l. 1911.), opise sokolskih domov v Prvačini, v Il. Bistrici in Domžalah. Poučna je statistika o telovadbi Slovencev na srednjih šolah, o slovanskem sokolstvu, o inorodnih telovadnih organizacijah in o slovanskem sokolskem časopisju. — Po svoji bogati vsebini in njeni spretni ureditvi gre med našimi strokovnimi koledarji sokolskemu brezdvomno prvo mesto!

—in—

Fra. Lovro Mihačević, Po Albaniji. Dojmovi s puta. Zagreb 1911. Izdala Matica Hrvatska. V 8° 141 str.

Zanimiv in poučen spis je ta s slikami opremljena monografija o Albancih ali Ščipetaril, kakor se sami zovejo. Kolikokrat čitamo o tej nemirni pokrajini in nje svobodoljubnih prebivalcih v časnikih, ne da bi vedeli kaj natančnejšega o njih samobitnosti. Tu pa nam v lahkotnem slogu pripoveduje izvrsten poznavalec o deželi in ljudstvu, ki ga pozna ne samo s potovanja, ampak tudi iz službenega poslovanja med tem narodom. Mihačević je namreč provincijal frančiškanske provincije v Albaniji in je že 14 let preživel med tem narodom. Zato pa je spis vseskoz zanimiv in menim, da se bo vsakemu bralcu godilo tako kakor meni, da knjižice ne da prej iz rok, dokler je ne prečita. Prvi del je potopisnega značaja; v njem pri-

poveduje pisatelj o svojem potovanju po Albaniji od Skadra doli do Janine in Preveze in na drugi strani od Prizrena v Skadar. Nato sledi poglavje o ustroju katoliške cerkve v Albaniji in končno najvažnejše: o razmerah v Albaniji, o narodnih običajih, o narodnih pesmih in pregovorih ter o sodobni književnosti. Kakor njih dežela, tako so tudi Albanci v kulturnem oziru nekak izoliran narod; drže se starih običajev in narodne tradicije, slično kakor ostali balkanski narodi. A pogrešajo še vedno neodvisnosti, do kakršne so se povzpeli že drugi narodi na Balkanu. In prav v tem oziru nam pisatelj na več mestih odkriva, da si žele Albanci avstrijske uprave (str. 30) ali vsaj krščanskega vladarja: „Dok se velevlasti natežu in nadmudruje medju sobom, mi jadni Albanci ostadosmo u ovom žalosnem stanju, gdje su se oko nas oslobodile ropstva sve druge posesrime zemlje!“ (str. 55). V prosveti so daleč zaostali; krvna osveta, pobratimstvo, „besa“ (trdna vera) itd., vse to živi še tako čvrsto kakor pred tisoč in več leti med starimi Ilirci. Krščanski nazori so čudno pomešani z muslimskimi in nekrščanskimi. Tujo stvar ti Arbanas rad ukrade, a za živ krst ti posta ne prekrši; za malenkost ti ubije človeka, a prav tako je pripravljen, dati svoje življenje za vero, če mu jo kdo žali; prešuštvo smatra za velik zločin, a dve ženi imeti mu ni greh (str. 106). Narodne pesmi proslavljajo junaka Jurija Kastriotiča Skenderbega, ki jim je pravi kraljevič Marko srbske narodne poezije. Končno par pregovorov kot vzor albanščine: E dretta ri si voj mi uj. (Resnica plava ko olje na vodi.) — Pi rakii e men mos pi. (Pij žganje, a pameti ne popij!) — Lergh syve, lergh zemret. (Daleč od oči, daleč od srca.) — Knjigi je dodana zemljepisna karta albanskega ozemlja, ki pa ne stoji na višku sedanje kartografske tehnike.

J. Wester.

† Dr. Edvard Volčič. Nepričakovano nam je došla iz Novega mesta tužna vest, da je dne 22. novembra 1911 umrl za srčno kapjo deželnosodni svetnik dr. Ed. Volčič, v starosti triinpetdesetih let. S trnjem je bila posuta pot njegovega življenja; v neumornem delu je iskal utehe, in vsi ki smo ga poznali, smo ga spoštovali in občudovali njegov idealizem. Na vseh postajah svojega službovanja se je dejanski zanimal za družabno in gospodarsko življenje, snoval je posojilnice, v Ljubljani je deloval v odboru „Glasbene Matice“, v Novem mestu je ustanovil matično glasbeno šolo, ki pa ni imela zaželjenih uspehov. — Volčič je bil literarno jako delaven. Svoje spise razne vsebine je priobčeval v „Slov. Narodu“, v „Letopisu“ Mat. Slovenske, v starejšem „Slovanu“, v „Kmetovalcu“ in drugod. Največje pa so njegove zasluge za slovensko pravno literaturo; najboljše svoje moči je posvetil društvu „Pravniku“ in njegovemu glasilu, mesečniku „Slovenski Pravnik“. Za „Zbirko avstrijskih zakonov v slovenskem jeziku“ je priredil tri knjige: Civilnopravdne zakone (IV), Zakone o javnih knjigah (V) in Predpise o nespornih pravnih stvareh (VI). Razen tega je osnoval „Poljudno pravno knjižnico“ za širše občinstvo, ki je dospela do 16. zvezka. Nekaj njegovih pravnih zbirk je izšlo tudi v hrvatski prireditvi. Več let se je Volčič resno bavil z našo pravno terminologijo. Nekatere izraze je „Zvonov“ kritik zavrnil

(1911, str. 217, 609), kar je dalo povod manjši jezikoslovni praksi. — Naj ne ostanejo mnoge žrtve vztrajnega in nesebičnega delavca ter njegovega založnika brezplodne! Časten mu spomin! Š.

† **Martin Petelin**, umrl 30. nov. 1911 v Ljubljani, zasluži kot primerno strogo a jasen profesor in nekaj let vestno in natančno svoj posel izvršujoč blagajnik naše šolske družbe sv. Cirila in Metoda, da posvetimo par vrstic njegovemu spominu. Dovršivši vseučiliške študije je bil vstopil v jeseni 1885 za suplenta na državni gimnaziji v Ljubljani. Ko je oskrboval profesor A. Bartel s sodelovanjem nekaterih stanovskih tovarišev tretjo pomnoženo in popraviljevo izdajo Janežičevega nemško-slovenskega ročnega slovarja, je bil kot sotrudnik pri tem podjetju udeležen tudi pokojni Petelin. Leta 1892. je bil nameščen na novomeški gimnaziji, a leta 1897. premeščen na ljubljansko prvo. V zadnjem letnem poročilu, ko je bil še v Novem mestu (1896/97) je bil začel s priobčevanjem kataloga učiteljske knjižnice (nadaljeval ga je po njegovem odhodu prof. Virbnik). V Ljubljani se je prof. Petelin posvetil sodelovanju pri Ciril-Methodovi družbi in je pri 15. skupščini v Radovljici že poročal o družbinih računih za upravno leto 1899. Enako poročilo je imel pri 16. skupščini v Mariboru in pri 17. skupščini v Ilirski Bistrici. Poslej je sicer še vodil družbine račune, toda poročilo o računih je pri 18. skupščini v Litiji podal v njegovem imenu g. Ivan Svetina in pri 19. skupščini v Žalcu je radi bolehnosti oficijelno dal prijaviti svoj odstop od blagajništva. Bolehati je bil začel 1900 in je 3. novembra tiste jeseni dobil dopust in se podal v Dubrovnik (Gruž) iskat zdravja v milejšem podnebjju; toda namesto, da bi ostal tam do pozne pomladi in popolnoma izrabil svoj dopust, se je vrnil, ko smo imeli še tukaj sneg in zimo, in je tako precej izkazal namen dopusta in vidni vpliv južnega podnebjja. V jeseni 1901 je zopet nastopil službo in vzdržal skozi 5 semestrov, a v drugem semestru 1904 ga je bolehavost zopet prisilila na dopust; toda že v jeseni 1904 se je zopet posilil v službo ter jo z velikim naporom opravljal še nad tri semestre, da so ga poslali 30. aprila 1906 iznova na dopust in po nad dveletnem dopustu, ker ni bilo upati na izdatno zboljšanje ali popolno ozdravljenje, naposled v stalni pokoj, ki ga je vžival nad tri leta. V večni pokoj naj mu sledi blag spomin!

† **Rudolf Vrabl**. Na Vranskem v Savinjski dolini je po dolgem bolehanju dne 13. decembra 1911 umrl R. Vrabl, plemenit učitelj in kremenit značaj. Rodil se je 1. 1877. pri Sv. Miklavžu v Slov. goricah, učiteljske je dovršil v Ljubljani, kjer je bil do leta 1903. suplent na mestnih ljudskih šolah. Nato je služboval osem let na Vranskem; bil je predsednik „Savinjskega učiteljstva društva“ ter vranske Ciril-Methodove podružnice. Vrabl se je odlikoval tudi kot mladinski pisatelj. V letih 1900–1904. je izdal pet knjižic: Božično darilo, Sveta noč, Vstajenje, Čujte nas, Izgubljena sreča in je bil marljiv dopisnik raznim listom. — Daljši nekrolog mu je posvetil „Učiteljski Tovariš“ v zadnji številki lanskega letnika.

„Slovenski ilustrovani tednik“ je poklonil svojim novim plačujočim naročnikom za nagrado slike Prešerna, Gregorčiča in Jurčiča. Slike so v dvobarvnem tisku lično izvedene in primerne za šole, javne in privatne salone. Lepi ideji želimo mnogo uspeha, saj je naročnina (celotna 8 K, polletna 4 K) za bogato ilustrovani list razmeroma nizka.

- Magdalene Pleiweisove Slovenska kuharica.** Šesti natis izpopolnila S. M. Felicita Kalinšek, šolska sestra in učiteljica na „Gospodinjski šoli“. Z mnogimi slikami v besedilu in 18. tablami. V Ljubljani, 1912. Založila Katoliška bukvarna. V. 8°. 598 str. Cena vez. knjigi 6 K.
- Ilustrovani narodni koledar 1912.** Leto XXIII. Uredil dr. A. Dolar, c. kr. profesor. Lastnina, zaloga in tisk Zvezne tiskarne v Celju. 8°. 138 str. + Oglasi. Cena vez. 1 K 70 v.
- Koledar Družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani za prestopno leto 1912.** Izdalo in založilo vodstvo. V Ljubljani 1911. 8°. 178 str. Cena 1 K 20 v.
- Slovenski sokolski koledar za leto 1912.** Uredil dr. Gv. Sajovic. V Kranju 1911. Izdal in založil vaditeljski zbor Sokola v Kranju. M. 8. 166 str. Cena 1 K.
- Novi akordi.** L. X, št. 5 (Franu Gerbiću). Carniola. Let. III., zv. 1.
- Palček.** List za razvedrilo. Izhaja vsak četrtek. Izdaja, tiska in zalaga Dragotin Hribar v Ljubljani. L. I., št. 1, 2. Cena sešitku 20 v.
- Rocznik slawistyczny.** Tom IV. Kraków 1911. Cena 8 K.
- Publikacije Matice Hrvatske v Zagrebu za leto 1911:**
1. Antun Kovačić, U registraturi. Roman u dva dijela.
 2. Dinko Šimunović. Tudjinac. Roman.
 3. Pavle Krstinić, Bratski inat. Historijska drama u 5 činova.
 4. Bogdan Popović, Antologija srpske novije lirike.
 5. Henryk Sienkiewicz, Bez dogme. Roman. Preveo Isa Velikanović.
 6. Stjepan Radić, Češki narod na početku XX. stoljeća.
 7. Fra. Lovro Mihačević, Po Albaniji. Dojmovi s puta.
- Srpskohrvatski Almanah za godinu 1911.** Uredio Milan Curčin. Beograd-Zagreb. Na prodaji u Knjižari S. B. Cvijanovića, Beograd. 4°. 167 str. Cena 3:50 din., vez. 5 din.
- Ivan Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića.** Spremio i protumačio Dragutin Prohaska. Beograd 1911. Na prodaji u Knjižari S. B. Cvijanovića, Beograd. 8°. 98 str. Cena 1 din. (V cirilici.)
- Miloš Milošević, Opšta kulturna pedagogika kao nauka, koja činjenice vaspitanja ispituje na kulturnim pojavama u razvitku individualnog i kolektivnog duha.** U Beogradu, 1911. Na prodaji u Knjižari S. B. Cvijanovića, Beograd. Leks. 8°. XLVIII. + 615 str. Cena 6 dinara. (V cirilici.)

**Uredništvo je prejelo meseca decembra 1911 sledeče
književne novosti:**

- Cankar Ivan, Lepa Vida. V Ljubljani 1912. Založil L. Schwentner. 8°. 106 str. Cena broš. knjigi 2 K, vez. 3 K.
- Émile Zola, Polom. Roman iz vojske 1870/71. Preložil Vladimir Levstik. V Ljubljani 1911. 8°. IX + 549 str. Broš. 5 K 60 v, vezan 6 K 80 v, po pošti 30 v več.
- A. Aškerc, Poslednji Celjan. Epska pesnitev. V Ljubljani, 1912. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 8°. 170 str. Cena broš. 3 K, vez. 4 K 50 v.
- Silvin Sardenko, Mati svetega veselja. Skrivnost vstajenja v petih dramatskih slikah. V Ljubljani 1912. Založila Katoliška bukvarna. 8°. 64 str. Cena broš. 1 K 10 v, vez. 2 K.
- Edgar Montrel, Velika vas. Roman. Poslovenil F. K. Tiskala in založila „Goriška tiskarna“ A. Gabršček. V Gorici 1911. V. 8°. 384 str. Cena broš. 2 K 40 v, vez. 3 K 40 v, po pošti 20 v več. („Svetovna knjižnica“, XI. knjiga.)
- Zeyer Julius, Darija. — A. P. Šelljev-Mihajlov, Vest. Roman iz serije „Rodbina Muratovih“. V Gorici 1911. Tiskala in založila „Goriška tiskarna“ A. Gabršček. 8°. 380 str. Cena broš. 2 K 80 v, vez. 3 K 80 v, po pošti 20 v več. („Salonska knjižnica“, XIII.)
- Janko Osojnik, Ribičev Jurka. Črtice iz štajerskega obrtniškega življenja. Maribor, 1911. Založil „Mariborski Sokol“. V. 8°. 88 str. Cena 1 K.
- Dr. Karel Štrekelj, O nekaterih pobijanih pravilih slovenske pisave. Posebni natisek iz „Ljubljanskega Zvona“, letnik XXXI. V Ljubljani 1911. Založil pisatelj. Leks. 8°. 42 + (II) str.
- Dr. Janko Lokar, Belokranjska hiša. Posebni odtis iz Carniole 1912, zv. I. Leks. 8°. 37 str. + 5 tab.
- Lubor Niederle. Slovanski svet. Zemljepisna in statistična slika današnjega slovanstva... Poslovenil in uredil Dr. J. A. Glonar. S karto. V Ljubljani 1911. Založila in izdala „Omladina“. Leks. 8°. 308 stran. Cena broš. 4 K 50 v. (Znanstvena knjižnica „Omladine“, III. knjiga.)
- Rev. J. M. Trunk, Amerika in Amerikanci. Natisnila tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celovcu. V samozaložbi (Beljak, Koroško). Spis bo obsegal 12 zvezkov, posamezni stanejo 1 K, ves spis 10 K.